

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	3
Περιεχόμενα	5
Έννοια και αντικείμενο της πνευματικής ιδιοκτησίας	7
Γενικά.....	7
Μη προστατευόμενα έργα	7
Παράγωγα έργα και συλλογές	8
Ειδικές κατηγορίες έργων.....	8
Τα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών (H/Y)	8
Οι βάσεις δεδομένων.....	9
Τα πολυμέσα (Multimedia).....	10
Το υποκείμενο της πνευματικής ιδιοκτησίας	10
Το ηθικό δικαίωμα	12
Η εξουσία δημοσίευσης	12
Η εξουσία αναγνώρισης της πατρότητας.....	12
Η εξουσία περιφρούρησης της ακεραιότητας του έργου	12
Η εξουσία προσπέλασης στο έργο	13
Η εξουσία υπαναχώρησης	13
Το περιουσιακό δικαίωμα	13
Η εξουσία εγγραφής και αναπαραγωγής	14
Η εξουσία μετάφρασης	14
Η εξουσία της διασκευής	15
Η εξουσία θέσης σε κυκλοφορία.....	15
Η εξουσία απαγόρευσης εισαγωγής αντιτύπων	16
Η εξουσία παρουσίασης του έργου στο κοινό.....	16
Η εξουσία δημόσιας εκτέλεσης	16
Η εξουσία ραδιοτηλεοπτικής μετάδοσης	16
Το δικαίωμα παρακολούθησης.....	16
Η εκμετάλλευση του έργου	17

<i>Η μεταβίβαση του περιουσιακού δικαιώματος.....</i>	<i>17</i>
<i>Συμβάσεις και άδειες εκμετάλλευσης.....</i>	<i>17</i>
<i>Μελλοντικά έργα.....</i>	<i>17</i>
<i>Μελλοντικοί τρόποι εκμετάλλευσης</i>	<i>18</i>
<i>Ο έγγραφος τύπος.....</i>	<i>18</i>
<i>Ο μερισμός των εξουσιών και οι ερμηνευτικοί κανόνες.....</i>	<i>18</i>
<i>Μεταβίβαση της κυριότητας του υλικού φορέα</i>	<i>18</i>
<i>Η αμοιβή του δημιουργού.....</i>	<i>19</i>
<i>Η γενική ρύθμιση για την ποσοστιαία αμοιβή</i>	<i>19</i>
<i>Οι ειδικές ρυθμίσεις</i>	<i>19</i>
<i>Ακρότητα αντίθετων συμφωνιών</i>	<i>20</i>
Η διάρκεια της προστασίας	20
<i>Ειδικές περιπτώσεις.....</i>	<i>21</i>
Οι περιορισμοί του περιουσιακού δικαιώματος.....	21
<i>Οι προβλεπόμενοι περιορισμοί</i>	<i>21</i>
<i>Αναπαραγωγή για ιδιωτική χρήση</i>	<i>23</i>
Τα συγγενικά δικαιώματα.....	25
<i>Οι δικαιούχοι.....</i>	<i>25</i>
<i>Ο έγγραφος τύπος</i>	<i>28</i>
<i>Η διάρκεια της προστασίας.....</i>	<i>28</i>
<i>Οι περιορισμοί των συγγενικών δικαιωμάτων</i>	<i>28</i>
<i>Σχέση μεταξύ πνευματικής ιδιοκτησίας και συγγενικών δικαιωμάτων</i>	<i>28</i>
Η συλλογική διαχείριση	28
Η προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας και των συγγενικών δικαιωμάτων	29
<i>Τεχνολογικά μέτρα.....</i>	<i>29</i>
<i>Μέτρα διοικητικής φύσης</i>	<i>30</i>
<i>Μέτρα δικαστικής φύσης</i>	<i>30</i>
Η ευρωπαϊκή Οδηγία για την πνευματική ιδιοκτησία και τα συγγενικά δικαιώματα	31
Βιβλιογραφία.....	31

Έννοια και αντικείμενο της πνευματικής ιδιοκτησίας

Γενικά

«Πνευματική ιδιοκτησία ονομάζεται το δικαίωμα που η έννομη τάξη απονέμει στο δημιουργό ενός πνευματικού έργου πάνω στο έργο αυτό. Πνευματική ιδιοκτησία ονομάζεται και ολόκληρος ο σχετικός θεσμός, δηλαδή το σύνολο των κανόνων που ρυθμίζουν αυτό το δικαίωμα».¹ Το δικαίο της πνευματικής ιδιοκτησίας αποτελεί κλάδο του ιδιωτικού δικαίου και έχει το χαρακτηριστικό γνώρισμα ότι ρυθμίζει την προστασία ενός αντικειμένου με άυλη φύση. Η διάκριση μεταξύ άυλου αγαθού και υλικού φορέα είναι γνωστή και διατρέχει όλο το δικαίο της πνευματικής ιδιοκτησίας. Ο δίσκος ως υλικός φορέας αποτελεί ενσώματο αντικείμενο και βρίσκεται έξω από το χώρο της πνευματικής ιδιοκτησίας, σε αντίθεση με τη μουσική σύνθεση που έχει εγγραφεί πάνω σ' αυτόν. Το ίδιο ισχύει και για τις έντυπες εκδόσεις. Με την πνευματική ιδιοκτησία δεν προστατεύεται το έντυπο αυτό καθαυτό αλλά το λογοτεχνικό ή επιστημονικό έργο που αποτυπώνεται πάνω σ' αυτό.²

Η ισχύουσα σήμερα ελληνική νομοθεσία για την πνευματική ιδιοκτησία και τα συγγενικά δικαιώματα βασίζεται στις ρυθμίσεις του Ν.2121/1993, όπως έχει μεταγενέστερα τροποποιηθεί, κυρίως με το Ν.2435/1996 (άρθρα 3 και 10), το Ν.2557/1997 (άρθρο 8) και το Ν.2819/2000 (άρθρο 7). Σκοπός του Ν.2121/1993 είναι η πληρέστερη και αποτελεσματικότερη προστασία των πνευματικών δημιουργών. Η αρχή αυτή εκδηλώνεται σε πολλές επιμέρους διατάξεις όπως π.χ. στην προστασία του ηθικού δικαιώματος, στην αναγνώριση του κανόνα ότι μόνο φυσικά πρόσωπα μπορούν να θεωρηθούν πνευματικοί δημιουργοί, στη θέσπιση της ποσοστιαίας αμοιβής, στην καθιέρωση κανόνων αναγκαστικού δικαίου κλπ.

Το άρθρο 2 παρ. 1 του Ν.2121/1993 δίνει μια ενδεικτική απαρίθμηση των προστατευόμενων έργων. Η απαρίθμηση αυτή καλύπτει τις πιο βασικές κατηγορίες έργων, αλλά ο ενδεικτικός χαρακτήρας υποδηλώνει ότι οποιοδήποτε πνευματικό δημιούργημα, εφόσον εμφανίζει πρωτοτυπία, μπορεί να χαρακτηριστεί ως έργο προστατευόμενο, ανεξάρτητα από το αν περιλαμβάνεται ή όχι στη διάταξη του προαναφερθέντος άρθρου. Τα έργα που αναφέρονται ενδεικτικά είναι: οι μουσικές συνθέσεις, τα θεατρικά έργα, οι χορογραφίες, οι παντομίμες, τα οπτικοακουστικά έργα, τα έργα των εικαστικών τεχνών (ζωγραφικής, γλυπτικής κλπ.), τα αρχιτεκτονικά έργα, οι φωτογραφίες, τα έργα των εφαρμοσμένων τεχνών (π.χ. χάρτες που έχουν σχέση με τη γεωγραφία, την τοπογραφία κλπ.). Ο νόμος διευκρινίζει επίσης ότι προστατεύονται τόσο τα έργα του γραπτού όσο και του προφορικού λόγου.

Θεμελιώδης αρχή του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας είναι η ανεξαρτησία της προστασίας από την αξία και τον προορισμό του έργου. Το έργο προστατεύεται ανεξάρτητα από τον παράνομο ή ανήτικο χαρακτήρα του. Ο κανόνας αυτός καθιερώνεται πλέον ρητά με το άρθρο 2 παρ. 4 του νόμου και ισχύει για όλα τα έργα.

Μη προστατευόμενα έργα

Στο άρθρο 2 παρ. 5 του Ν.2121/1993 προβλέπονται και ορισμένες περιπτώσεις έργων που δεν καλύπτονται με την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας. Ο αποκλεισμός αυτός δικαιολογείται είτε από το συμφέρον της Πολιτείας, είτε γιατί υπάρχουν πρακτικές δυσκολίες εφαρμογής των σχετικών διατάξεων, είτε γιατί ελλείπουν τα απαιτούμενα στοιχεία του έργου. Ειδικότερα, δεν αποτελούν αντικείμενο προστασίας τα «επίσημα κείμενα με τα οποία εκφράζεται η άσκηση πολιτειακής αρμοδιότητας», δηλ. τα νομοθετικά, διοικητικά ή δικαστικά κείμενα γιατί έχουν σκοπό να λάβουν ευρύτερη δημοσιότητα και κυκλοφορία χάρι του δημοσίου συμφέροντος. Επίσης δεν

¹ Κουμάντος, σ. 1.

² Καλλινίκου, σ. 1 και 19.

αποτελούν αντικείμενο προστασίας οι ειδήσεις και τα απλά γεγονότα ή στοιχεία γιατί δεν καλύπτουν τη βασική προϋπόθεση της πρωτοτυπίας εκτός από τις περιπτώσεις άρθρων που γράφηκαν από δημοσιογράφους ή συλλογών με ιστορικά γεγονότα ή βιβλιογραφικό υλικό η διευθέτηση του οποίου είναι προϊόν ατομικής εργασίας και παρουσιάζει πρωτοτυπία. Στο ίδιο άρθρο του Ν.2121/1993 αναφέρεται ότι η προστασία δεν εκτείνεται και στις «εκφράσεις λαϊκής παράδοσης» (τραγουδία, παραμύθια, ποιήματα, θρύλους, χορούς, μουσικές συνθέσεις, κεντήματα, κεραμικά, τάπητες και άλλες δημιουργίες της λαϊκής παράδοσης). Αξίζει να γίνει αναφορά επίσης και στα «αρχαία έργα» τα οποία δεν προστατεύονται με την πνευματική ιδιοκτησία γιατί έχει λήξει η διάρκεια προστασίας. Το άρθρο όμως 14 παρ. 1 ΑΝ 1947/1939 αναγνωρίζει στο Ελληνικό Δημόσιο «κατ' αυστηράν αποκλειστικότητα και κατά την έννοιαν της πνευματικής ιδιοκτησίας» το δικαίωμα της αναπαραγωγής και θέσης σε κυκλοφορία αντιγράφων ή εικόνων κάθε αρχαίου έργου.

Παράγωγα έργα και συλλογές

Ο νόμος επίσης προστατεύει με ρητή διάταξη (άρθρο 2 παρ. 2) τα παράγωγα έργα και τις συλλογές. Έτσι, προστατεύονται οι μεταφράσεις, διασκευές, προσαρμογές και οι άλλες μετατροπές έργων ή εκφράσεων της λαϊκής παράδοσης, καθώς και οι συλλογές έργων ή εκφράσεων της λαϊκής παράδοσης ή απλών γεγονότων και στοιχείων, όπως οι εγκυκλοπαίδειες και οι ανθολογίες, εφόσον η επιλογή και η διευθέτηση του περιεχομένου τους είναι πρωτότυπη (βλ. και άρθρο 7 παρ. 2 του Ν. 2819/2000). Τα έργα που αναφέρονται παραπάνω προστατεύονται με την επιφύλαξη των δικαιωμάτων στα προϋπάρχοντα έργα για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών τους εκτός και αν τα έργα αυτά έχουν υποπέσει στο δημόσιο τομέα.

Ειδικές κατηγορίες έργων

Τα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών (H/Y)

Η Οδηγία της Ευρωπαϊκής Ένωσης με αριθμό 91/250 προστατεύει τα προγράμματα H/Y με την πνευματική ιδιοκτησία καθιερώνοντας την υποχρέωση των κρατών μελών να θεωρήσουν το πρόγραμμα ως λογοτεχνικό έργο. Ο Ν.2121/1993 σε εφαρμογή της Οδηγίας αυτής περιλαμβάνει ρητά τα προγράμματα H/Y μεταξύ των προστατευόμενων έργων. Σύμφωνα με το άρθρο 2 παρ. 3 του νόμου θεωρούνται ως έργα λόγου που προστατεύονται με τις διατάξεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας τα προγράμματα H/Y καθώς και το προπαρασκευαστικό υλικό του σχεδιασμού τους.

Ως δημιουργός ενός προγράμματος θεωρείται το φυσικό πρόσωπο που έχει δημιουργήσει το πρόγραμμα. Εάν το πρόγραμμα δημιουργήθηκε από ομάδα φυσικών προσώπων εφαρμόζονται οι διατάξεις που ισχύουν για τα έργα συνεργασίας ή για τα συλλογικά έργα. Όταν ένα πρόγραμμα δημιουργείται από μισθωτό σε εκτέλεση σύμβασης εργασίας ή σύμφωνα με τις οδηγίες του εργοδότη, το περιουσιακό δικαίωμα μεταβιβάζεται αυτοδίκαια στον εργοδότη, εκτός και αν υπάρχει αντίθετη συμφωνία.

Σύμφωνα με την Οδηγία 91/250 ο δικαιούχος έχει το αποκλειστικό δικαίωμα να πραγματοποιεί ή να παρέχει άδεια για την οριστική ή προσωρινή αναπαραγωγή του προγράμματος με κάθε μέσο ή μορφή, εν όλω ή εν μέρει (άρθρο 4^α της Οδηγίας). Κάθε αναπαραγωγή ή χρήση του προγράμματος χωρίς την άδεια του δικαιούχου αποτελεί προσβολή του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας. Άδεια του δικαιούχου απαιτείται και για τη μετάφραση, προσαρμογή, διαρρύθμιση ή οποιαδήποτε άλλη μετατροπή του προγράμματος (άρθρο 4β της Οδηγίας).

Σύμφωνα με τα άρθρα 42 και 43 του Ν.2121/1993 επιτρέπεται χωρίς άδεια του δημιουργού και χωρίς πληρωμή αμοιβής η αναπαραγωγή, μετάφραση, προσαρμογή, διασκευή ή οποιαδήποτε άλλη μετατροπή ενός προγράμματος H/Y όταν οι πράξεις αυτές είναι αναγκαίες για την κατά προορισμό χρήση του προγράμματος, συμπεριλαμβανομένης και της διόρθωσης των σφαλμάτων, από το νόμιμο

χρήστη, εκτός και αν υπάρχει αντίθετη συμφωνία. Δεν εμπίπτει στον παραπάνω περιορισμό και χρειάζεται άδεια του δημιουργού ή αναπαραγωγή που είναι αναγκαία για τη φόρτωση, την εμφάνιση στην οθόνη, την εκτέλεση, τη μεταβίβαση ή την αποθήκευση του προγράμματος Η/Υ. Ο νόμιμος χρήστης έχει το δικαίωμα παραγωγής ενός εφεδρικού αντιγράφου του προγράμματος στο μέτρο που αυτό είναι απαραίτητο για τη χρήση αυτή. Τέλος, ο νόμιμος χρήστης δικαιούται να παρακολουθεί, να μελετά ή να δοκιμάζει τη λειτουργία του προγράμματος προκειμένου να εντοπισθούν οι ιδέες και οι αρχές που αποτελούν τη βάση οποιουδήποτε στοιχείου του προγράμματος, εάν οι ενέργειες αυτές γίνονται κατά τη διάρκεια πράξης που αποτελεί νόμιμη χρήση του προγράμματος.

Το άρθρο 43 του νόμου επιτρέπει το λεγόμενο reverse engineering ή κατά τη διατύπωση του νόμου «αποσυμπίληση» (decompilation) ή αντίστροφη μεταγλώττιση. Η διαδικασία αυτή δίνει τη δυνατότητα ανάλυσης του προγράμματος από τη μορφή κώδικα μηχανής στην αρχική του μορφή, με σκοπό να μελετηθεί ο τρόπος λειτουργίας του για να χρησιμοποιηθούν οι γνώσεις που αποκομίζει ο αναλυτής κατά τρόπο ωφέλιμο για αυτόν. Η διαδικασία της αποσυμπίλησης δεν θα πρέπει να χρησιμοποιηθεί κατά τρόπο που θα έβλαπτε την κανονική εκμετάλλευση του προγράμματος ή θα προκαλούσε αδικαιολόγητη βλάβη στα νόμιμα συμφέροντα του δικαιούχου.

Διάρκεια προστασίας: Όλη η ζωή του δημιουργού και 70 χρόνια μετά το θάνατό του που υπολογίζονται από το τέλος του έτους που πέθανε ο δημιουργός (άρθρο 8 του Ν.2557/1997 σε εναρμόνιση της ελληνικής νομοθεσίας με το άρθρο 11 παρ. 1 της Οδηγίας 93/98).

Οι βάσεις δεδομένων

Στο άρθρο 2 παρ. 2 του Ν.2121/1993 γίνεται ρητή αναφορά στις βάσεις δεδομένων. Κριτήριο για την προστασία είναι η πρωτοτυπία ως προς την επιλογή ή τη διεύθυνση του περιεχομένου. Το 1996 εκδίδεται η Οδηγία 96/9 της Ευρωπαϊκής Ένωσης η οποία αναγνωρίζει ένα δικαίωμα *sui generis* στον κατασκευαστή της βάσης δεδομένων. Η εναρμόνιση της ελληνικής νομοθεσίας με την Ευρωπαϊκή Οδηγία έγινε με το άρθρο 7 του Ν.2819/2000. Στην έννοια των βάσεων δεδομένων υπάγονται τόσο οι ηλεκτρονικές (ψηφιακές) βάσεις δεδομένων όσο και οι μη ηλεκτρονικές (παραδοσιακές) βάσεις δεδομένων. Σύμφωνα με το άρθρο 7 του Ν.2819/2000 ως βάση δεδομένων νοείται «η συλλογή έργων, δεδομένων ή άλλων ανεξάρτητων στοιχείων, διευθετημένων κατά συστηματικό ή μεθοδικό τρόπο και ατομικών προσιτών με ηλεκτρονικά μέσα ή με άλλο τρόπο». Σύμφωνα με το ίδιο άρθρο η πνευματική ιδιοκτησία προστατεύει τις βάσεις δεδομένων οι οποίες λόγω της επιλογής ή της διεύθυνσης του περιεχομένου τους αποτελούν πνευματικά δημιουργήματα δίνοντας έτσι έμφαση στην έννοια της πρωτοτυπίας.

Δημιουργός της βάσης δεδομένων σύμφωνα με την κοινοτική οδηγία (96/9) είναι το φυσικό πρόσωπο που δημιούργησε τη βάση δεδομένων ή εφόσον επιτρέπεται από τη νομοθεσία του κράτους μέλους, το νομικό πρόσωπο που ορίζεται ως δικαιούχος από την νομοθεσία αυτή. Ο δημιουργός μπορεί να επιτρέπει ή να απαγορεύει την προσωρινή ή διαρκή αναπαραγωγή της βάσης δεδομένων με κάθε μέσο και μορφή, εν όλω ή εν μέρει. Ο δημιουργός έχει επίσης το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέπει ή να απαγορεύει τη μετάφραση, προσαρμογή, διεύθυνση και οποιαδήποτε άλλη μετατροπή της βάσης δεδομένων στο κοινό. Ο νόμιμος χρήστης βάσης δεδομένων ή αντιγράφων της μπορεί να εκτελεί οποιαδήποτε από τις παραπάνω πράξεις οι οποίες είναι αναγκαίες για την πρόσβαση στο περιεχόμενο της βάσης δεδομένων κατ' την κανονική χρησιμοποίησή της χωρίς την άδεια του δημιουργού.

Η Οδηγία στο άρθρο 6 παρ. 2 δίνει τη δυνατότητα στα Κράτη Μέλη να προβλέπουν περιορισμούς στο περιουσιακό δικαίωμα του δημιουργού όταν πρόκειται για αναπαραγωγή μη ηλεκτρονικής βάσης δεδομένων για ιδιωτικούς σκοπούς, όταν πρόκειται για χρήση αποκλειστικά για εκπαιδευτικούς ή ερευνητικούς σκοπούς, εφόσον αναφέρεται η πηγή και στο βαθμό που η χρήση αυτή δικαιολογείται από τον επιδιωκόμενο μη εμπορικό σκοπό, καθώς και όταν πρόκειται για χρήση για λόγους δημόσιας

ασφάλειας ή για σκοπούς διοικητικής ή δικαστικής διαδικασίας. Κατά την εναρμόνιση της ελληνικής νομοθεσίας δεν κρίθηκε αναγκαίο να υπάρξει ειδική ρύθμιση για τους περιορισμούς αυτούς γιατί για το δημιουργό βάσης δεδομένων εφαρμόζονται οι περιορισμοί του περιουσιακού δικαιώματος που προβλέπονται στο Τέταρτο Κεφάλαιο του Ν.2121/1993.

Τα πολυμέσα (Multimedia)

Τα πολυμέσα αποτελούν ένα σύνθετο προϊόν με στοιχεία περισσότερων έργων ή δεδομένων που μετά από κατάλληλη ψηφιακή επεξεργασία εμπεριέχεται σε συμπαγή δίσκο CD-ROM ή CD-I ή σε άλλο συναφή υλικό φορέα και δίνει τη δυνατότητα στη χρήστη μέσω μηχανικών συσκευών (π.χ. Η/Υ) να συμβουλευτεί τα έργα ή τα δεδομένα και ακόμα να τα τροποποιήσει. Σύμφωνα με το Ν.2121/1993 τα πολυμέσα μπορούν να υπαχθούν στην έννοια του σύνθετου έργου ως απαρτιζόμενα από τμήματα που έχουν δημιουργηθεί χωριστά από περισσότερα του ενός πρόσωπα. Οι δημιουργοί θα πρέπει να μεταβιβάσουν ορισμένες από τις εξουσίες του περιουσιακού τους δικαιώματος στον παραγωγό ή άλλο πολιτιστικό επιχειρηματία που αναλαμβάνει την υλοποίηση και εκμετάλλευση του έργου. Όταν πρόκειται για έργο που δημιουργήθηκε από μισθωτούς σε εκτέλεση σύμβασης εργασίας, αρχικός δικαιούχος είναι ο δημιουργός, στον εργοδότη όμως μεταβιβάζονται αυτοδικαίως εκείνες μόνο οι εξουσίες από το περιουσιακό δικαίωμα που είναι αναγκαίες για την εκπλήρωση του σκοπού της σύμβασης, εφόσον δεν υπάρχει αντίθετη συμφωνία. Αν πρόκειται για έργα που δημιουργήθηκαν από απασχολούμενους στο Δημόσιο ή σε ΝΠΔΔ σε εκτέλεση του υπηρεσιακού τους καθήκοντος, το περιουσιακό δικαίωμα μεταβιβάζεται αυτοδικαίως στον εργοδότη, εκτός και αν υπάρχει αντίθετη συμφωνία (άρθρο 8 παρ. 17 του Ν.2557/1997).

Παρόλ' αυτά υπάρχει προβληματισμός ως προς το αν τα έργα πολυμέσων μπορούν να χαρακτηριστούν ως «οπτικοακουστικά έργα». Το θέμα θα μπορούσε να κριθεί κατά περίπτωση και τα έργα πολυμέσων να υπαχθούν στα έργα λόγου, στα μουσικά έργα, στα έργα των εικαστικών τεχνών, στις φωτογραφίες ή σε κάποια άλλη κατηγορία, ανάλογα με το εκάστοτε περιεχόμενο που προέχει για τη δημιουργία του συγκεκριμένου πολυμέσου. Ως πιο πρακτική λύση διαφαίνεται η υπαγωγή των πολυμέσων στην έννοια των βάσεων δεδομένων, άποψη που έχει υποστηριχθεί σε ευρωπαϊκό επίπεδο και δίνει διέξοδο στο ερώτημα του νομικού χαρακτηρισμού της δημιουργίας αυτής. Στην περίπτωση αυτή ισχύουν τα σχετικά με την πνευματική ιδιοκτησία των βάσεων δεδομένων, καθώς και για το *sui generis* δικαίωμα.

Το υποκείμενο της πνευματικής ιδιοκτησίας

Υποκείμενο και αρχικός δικαιούχος της πνευματικής ιδιοκτησίας είναι ο δημιουργός. Η αρχή αυτή που πηγάζει από το φυσικό δίκαιο και είναι γνωστή ως «αρχή της αλήθειας», ίσχυε πάντοτε στο ελληνικό δίκαιο. Με το Ν.2121/1993 καθιερώνεται ρητά στο άρθρο 6 παρ. 1 που ορίζει ότι «ο δημιουργός... είναι ο αρχικός δικαιούχος του περιουσιακού και του ηθικού δικαιώματος επί του έργου». Άρα αρχικός δικαιούχος μπορεί να είναι μόνο φυσικό πρόσωπο το οποίο αποκτά την πνευματική ιδιοκτησία πρωτογενώς, ενώ το νομικό πρόσωπο γίνεται δικαιούχος δευτερογενώς.

Απόκλιση από τον παραπάνω κανόνα προβλέπεται μόνο για τα **ανώνυμα και ψευδώνυμα έργα**. Στις περιπτώσεις αυτές η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται πρωτογενώς από πρόσωπο διαφορετικό από αυτό του δημιουργού, το οποίο μπορεί να είναι και νομικό πρόσωπο.

Ο κανόνας ότι ο αρχικός δικαιούχος της πνευματικής ιδιοκτησίας είναι ο δημιουργός ισχύει και για τα **έργα που δημιουργήθηκαν από μισθωτούς** σε εκτέλεση σύμβασης εργασίας (άρθρο 8 εδ. α' του Ν.2121/1993). Εξισορρόπηση των συμφερόντων μεταξύ δημιουργού-μισθωτού και εργοδότη επέρχεται με το δεύτερο εδάφιο του άρθρου 8 του Ν.2121/1993 που προβλέπει την αυτοδίκαιη μεταβίβαση στον εργοδότη εκείνων μόνο των εξουσιών από το περιουσιακό δικαίωμα που είναι αναγκαίες για την εκπλήρωση του σκοπού της σύμβασης. Αυτό όμως μόνο εάν δεν υπάρχει αντίθετη

συμφωνία. Όσον αφορά στην πνευματική ιδιοκτησία των έργων που δημιουργήθηκαν από τους απασχολούμενους με οποιαδήποτε σχέση εργασίας στο Δημόσιο ή σε ΝΠΔΔ σε εκτέλεση του υπηρεσιακού τους καθήκοντος, με νέες ρυθμίσεις στο άρθρο 8 του Ν.2121/1993 (Ν.2557/1997) προβλέπεται ότι στο δημιουργό-δημόσιο υπάλληλο ανήκει το ηθικό δικαίωμα, ως αμεταβίβαστο, ενώ στο Δημόσιο μεταβιβάζεται το περιουσιακό δικαίωμα, εκτός εάν υπάρχει αντίθετη συμφωνία. Η αντίθετη συμφωνία μπορεί να προβλέπει διατήρηση ορισμένων εξουσιών του περιουσιακού δικαιώματος στο δημιουργό ή αμοιβή για κάθε χρήση του έργου του κλπ. Ο δημιουργός διατηρεί επίσης το δικαίωμα μελλοντικών τρόπων εκμετάλλευσης του έργου.

Για τις περιπτώσεις που υπάρχει **πλειονότητα δημιουργών**, το άρθρο 7 του Ν.2121/1993 προβλέπει ορισμένους κανόνες βάσει των οποίων προσδιορίζεται το υποκείμενο του δικαιώματος. Σύμφωνα με το άρθρο αυτό έργα συνεργασίας θεωρούνται όσα έχουν δημιουργηθεί με την «άμεση σύμπραξη δύο ή περισσότερων δημιουργών», οι οποίοι είναι αρχικοί συνδικαιούχοι του περιουσιακού δικαιώματος επί του έργου. Σύμφωνα με ρητή διάταξη του άρθρου 7 το δικαίωμα ανήκει «κατά ίσα μέρη στους συνδημιουργούς», εκτός αν υπάρχει διαφορετική συμφωνία. Το άρθρο 7 δεν προβλέπει την αρχή της ανάλογης συμμετοχής, οπότε και η αμοιβή των συνδημιουργών θα υπολογιζόταν ανάλογα με τη συμβολή του καθενός. Η αρχή της ανάλογης συμμετοχής προβλέπεται μόνο στην εκδοτική σύμβαση και ειδικότερα στο άρθρο 33 παρ. 3 του Ν.2121/1993 που ορίζει ότι η ποσοστιαία αμοιβή κατανέμεται μεταξύ των περισσότερων δημιουργών, ανάλογα με την έκταση της συμβολής του καθενός, εφόσον δεν συμφωνήθηκε διαφορετικά.

Ένα άλλο είδος έργων συνεργασίας είναι τα **συλλογικά έργα**. Συλλογικά έργα σύμφωνα με το άρθρο 7 του Ν.2121/1993 είναι όσα έχουν δημιουργηθεί με τις αυτοτελείς συμβολές περισσότερων δημιουργών κάτω από την πνευματική διεύθυνση και το συντονισμό ενός φυσικού προσώπου. Το φυσικό αυτό πρόσωπο που έχει την πνευματική διεύθυνση και το συντονισμό είναι ο αρχικός δικαιούχος του περιουσιακού και του ηθικού δικαιώματος επί του συλλογικού έργου, ενώ οι δημιουργοί των επί μέρους συμβολών είναι αρχικοί δικαιούχοι του περιουσιακού και του ηθικού δικαιώματος επί των συμβολών τους, εφόσον αυτές είναι δεκτικές χωριστής μεταβίβασης. Τα συλλογικά έργα διαφέρουν από τα έργα συνεργασίας κατά το ότι στην περίπτωση του συλλογικού έργου υπάρχει κάποιο πρόσωπο που έχει την πνευματική διεύθυνση, πρωτοβουλία και συντονισμό των περισσότερων δημιουργών, ενώ στην περίπτωση των έργων συνεργασίας όλοι μαζί οι δημιουργοί εργάζονται για την πραγματοποίηση ενός ενιαίου έργου.

Το άρθρο 7 του Ν.2121/1993 προβλέπει και τα **σύνθετα έργα** που είναι αυτά που απαρτίζονται από τμήματα που έχουν δημιουργηθεί χωριστά και πραγματοποιούνται με την ένωση περισσότερων έργων. Οι δημιουργοί των τμημάτων αυτών είναι αρχικοί συνδικαιούχοι του περιουσιακού και του ηθικού δικαιώματος επί του σύνθετου έργου και αποκλειστικοί αρχικοί δικαιούχοι των δικαιωμάτων επί του τμήματος που δημιούργησε ο καθένας, εάν το τμήμα αυτό επιδέχεται χωριστή εκμετάλλευση.

Όσον αφορά στα **οπτικοακουστικά έργα**, σύμφωνα με το άρθρο 9 του Ν.2121/1993 ο σκηνοθέτης τεκμαίρεται ότι είναι δημιουργός του οπτικοακουστικού έργου και αυτός έχει το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας κατ' απόδοση και παλαιότερου δικαίου (άρθρο 3 παρ. 1 του Ν.1597/1986).

Σύμφωνα με το άρθρο 10 παρ. 1 του Ν.2121/1993 τεκμαίρεται ως δημιουργός το πρόσωπο του οποίου το όνομα εμφανίζεται πάνω στον υλικό φορέα του έργου κατά το συνήθη τρόπο. Η διάταξη αυτή καθιερώνει το λεγόμενο **τεκμήριο του δημιουργού** για να διευκολυνθεί η απόδειξη της ιδιότητας αυτής κυρίως όταν ζητείται η δικαστική προστασία του δικαιώματος. Το ίδιο άρθρο προβλέπει ότι το τεκμήριο του δημιουργού ισχύει και για τα ψευδώνυμα έργα, εφόσον το ψευδώνυμο δεν αφήνει αμφιβολία ως προς την ταυτότητα του προσώπου. Για τα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών, τα οπτικοακουστικά έργα, καθώς και για τα συλλογικά έργα, το άρθρο 10 παρ. 2 του Ν.2121/1993 καθιερώνει το τεκμήριο ότι ο δικαιούχος της πνευματικής ιδιοκτησίας είναι το φυσικό ή νομικό πρόσωπο του οποίου το όνομα ή η επωνυμία εμφανίζεται πάνω στον υλικό φορέα κατά τον

τρόπο που συνήθως χρησιμοποιείται για την ένδειξη του δικαιούχου. Η διάταξη αυτή αφορά τόσο τα φυσικά, όσο και τα νομικά πρόσωπα τα οποία σύμφωνα με το ισχύον δίκαιο δεν είναι δυνατόν να είναι πρωτογενείς δικαιούχοι.

Όλα τα τεκμήρια αυτά είναι μαχητά και κατά συνέπεια επιτρέπεται αντίθετη απόδειξη.

Το ηθικό δικαίωμα

Το ηθικό δικαίωμα κατά το άρθρο 1 παρ. 1 του Ν.2121/1993 προστατεύει τον προσωπικό δεσμό του πνευματικού δημιουργού με το έργο του και απαρτίζεται από τις εξουσίες που αναφέρονται ενδεικτικά στο άρθρο 4 του ίδιου νόμου. Πρόκειται για την εξουσία δημοσίευσης, την εξουσία αναγνώρισης της πατρότητας, την εξουσία περιφρούρησης της ακεραιότητας του έργου, την εξουσία προσπέλασης και την εξουσία υπαναχώρησης που είναι γνωστή και ως εξουσία μετάνοιας.

Η εξουσία δημοσίευσης

Με βάση την εξουσία αυτή ο δημιουργός έχει το δικαίωμα να αποφασίζει για το χρόνο, τον τόπο και τον τρόπο κατά τους οποίους το έργο θα γίνει προσιτό στο κοινό. Ο Ν.2121/1993 προσδιορίζει την έννοια της δημοσίευσης. Ο όρος «δημοσίευση» γίνεται δεκτός από το νόμο στην ευρεία του έννοια και περιλαμβάνει την έκδοση, τη δημόσια εκτέλεση, την ραδιοτηλεοπτική μετάδοση και τη θεατρική παράσταση, δηλαδή κάθε τρόπο με τον οποίο το έργο γίνεται προσιτό στο κοινό.

Η εξουσία δημοσίευσης έχει σημασία, γιατί θέτει σε λειτουργία το περιουσιακό δικαίωμα. Το έργο γίνεται οικονομικό αγαθό και αρχίζει η άντληση οικονομικών ωφελημάτων από αυτό. Η δημοσίευση δεν αποτελεί προϋπόθεση προστασία του έργου. Είναι γνωστό ότι το έργο προστατεύεται από τη στιγμή της δημιουργίας του χωρίς να χρειάζεται καμία άλλη ενέργεια ή η τήρηση ορισμένων διατυπώσεων.

Όσον αφορά το πρόβλημα της ανάλωσης της εξουσίας δημοσίευσης, έχουν υποστηριχθεί δύο απόψεις. Η μία δέχεται ότι η εξουσία αυτή δεν εξαντλείται με την πρώτη δημοσίευση, έτσι ώστε ο δημιουργός να διατηρεί την εξουσία να αποφασίζει για κάθε συγκεκριμένο τρόπον και μορφή δημοσίευσης ακόμη και μετά την πρώτη άδεια για παρουσίαση του έργου στο κοινό (βλ. σχετικά άρθρο 4 παρ. 1 στοιχ. α' και άρθρο 4 παρ. 4 στοιχ. ε του Ν.2121/1993). Η άλλη άποψη υποστηρίζει ότι η εξουσία δημοσίευσης εξαντλείται με την πρώτη δημοσίευση, αλλά η εξάντληση αφορά μόνο τον κάθε συγκεκριμένο τρόπο δημοσίευσης. Η νομολογία δέχθηκε την τελευταία άποψη σε περίπτωση τηλεοπτικής μετάδοσης μουσικού έργου.

Η εξουσία αναγνώρισης της πατρότητας

Σύμφωνα με το άρθρο 4 παρ. 1 στοιχ. β του Ν.2121/1993, η εξουσία αναγνώρισης της πατρότητας επιτρέπει στο δημιουργό να απαιτεί τη μνεία του ονόματός του πάνω σε κάθε αντίτυπο του έργου και σε κάθε δημόσια χρήση ή αντίθετα να κρατάει την ανωνυμία του ή να χρησιμοποιεί ψευδώνυμο.

Η εξουσία περιφρούρησης της ακεραιότητας του έργου

Η εξουσία περιφρούρησης της ακεραιότητας του έργου προβλέπεται στο άρθρο 4 παρ. 1 στοιχ. γ' του Ν.2121/1993 που ορίζει ότι «το ηθικό δικαίωμα δίνει στο δημιουργό ιδίως τις εξουσίες... γ) της απαγόρευσης κάθε παραμόρφωσης, περικοπής ή άλλης τροποποίησης του έργου του, καθώς και κάθε προσβολής του δημιουργού οφειλόμενης στις συνθήκες παρουσίασης του έργου στο κοινό». Το περιεχόμενο της εξουσίας περιφρούρησης όπως προβλέπεται στο άρθρο αυτό είναι ευρύ γιατί δίνει τη δυνατότητα στο δημιουργό να απαγορεύει οποιαδήποτε μεταβολή του έργου που γίνεται χωρίς την άδειά του, ενώ αποτελεί προσβολή και ο τρόπος παρουσίασης του έργου στο κοινό.

Σε περίπτωση που ο δημιουργός έχει αναθέσει σε τρίτο πρόσωπο την εκμετάλλευση του έργου, η εξουσία περιφρούρησης παραμένει άμεσα συνδεδεμένη με την προσωπικότητά του αφού το ηθικό δικαίωμα της περιφρούρησης είναι αμεταβίβαστο σύμφωνα με το άρθρο 12 παρ. 2 του Ν.2121/1993. Ο δημιουργός όμως μπορεί να επιτρέψει εγγράφως ορισμένους συμβατικούς περιορισμούς που αφορούν την άσκηση του ηθικού δικαιώματος και ειδικότερα την εξουσία περιφρούρησης π.χ. στην εκδοτική σύμβαση (άδεια για διόρθωση γραφικών λαθών), στη σύμβαση μετάφρασης (άδεια για ορισμένες τροποποιήσεις του έργου για να αποδοθεί σωστά το έργο από τη μια γλώσσα στην άλλη) και στη σύμβαση θεατρικής παράστασης (άδεια για ορισμένες μετατροπές, απαραίτητες για την μεταφορά ενός λογοτεχνικού έργου στο θέατρο).

Η εξουσία προσπέλασης στο έργο

Η εξουσία προσπέλασης επιτρέπει στο δημιουργό να επικοινωνεί με το έργο του, ακόμη και όταν έχει μεταβιβάσει το περιουσιακό δικαίωμα ή όταν η κυριότητα στον υλικό φορέα πάνω στον οποίο το έργο έχει ενσωματωθεί ανήκει σε άλλον (άρθρο 4 παρ. 1 στοιχ. δ του Ν.2121/1993). Ο σκοπός για τον οποίο ο δημιουργός ζητάει την επικοινωνία με το έργο του μπορεί να πηγάζει από την ανάγκη που έχει να ξαναδεί το δημιούργημά του για απλή ευχαρίστηση ή να χρησιμοποιήσει αυτό για να πάρει στοιχεία τα οποία θα του χρησιμεύσουν για περαιτέρω δημιουργική δουλειά. Επειδή όμως μπορεί να υπάρξει σύγκρουση μεταξύ του ηθικού δικαιώματος του δημιουργού, ο οποίος ασκεί την εξουσία προσπέλασης και του δικαιούχου του περιουσιακού δικαιώματος ή του κυρίου του υλικού φορέα του έργου, ο νόμος θέτει κάποια προϋπόθεση στην άσκηση της εξουσίας προσπέλασης και ειδικότερα αναφέρει ότι «η προσπέλαση πρέπει να πραγματοποιείται κατά τρόπο που προκαλεί τη μικρότερη δυνατή ενόχληση στο δικαιούχο».

Η εξουσία υπαναχώρησης

Η εξουσία υπαναχώρησης που είναι γνωστή και ως εξουσία μετάνοιας ρυθμίζεται με το άρθρο 4 παρ. 1 στοιχ. ε του Ν.2121/1993 και αναγνωρίζει στο δημιουργό την εξουσία να υπαναχωρεί από συμβάσεις μεταβίβασης του περιουσιακού δικαιώματος ή από συμβάσεις εκμετάλλευσης ή άδειας εκμετάλλευσης μόνο όμως για τα έργα λόγου ή επιστήμης. Περαιτέρω ο νόμος θέτει ορισμένες προϋποθέσεις: η εξουσία υπαναχώρησης μπορεί να ασκηθεί μόνο εφόσον αυτό είναι αναγκαίο για την προστασία της προσωπικότητας του δημιουργού εξαιτίας μεταβολής των πεποιθήσεών του ή των περιστάσεων και με τους όρους: α) καταβολής αποζημίωσης στον αντισυμβαλλόμενο για τη θετική ζημία, β) ενέργειας της υπαναχώρησης μετά την καταβολής της θετικής ζημίας και γ) υποχρέωση του δημιουργού να προσφέρει στον παλαιό αντισυμβαλλόμενο τη δυνατότητα να ανακαταρτίσει την παλαιά σύμβαση με όρους όμοιους ή ανάλογους προς εκείνου που ίσχυαν όταν έγινε η υπαναχώρηση και αυτό σε περίπτωση που ο δημιουργός θελήσει να επαναλάβει την εκμετάλλευση όχι μόνο του ίδιου αλλά και παραπλήσιου έργου. Σκοπός των διατάξεων αυτών είναι να έχει ο δημιουργός τη δυνατότητα να αποσύρει το έργο του όταν αυτό δεν ανταποκρίνεται πλέον στις πεποιθήσεις του ή στις πολιτικές, κοινωνικές ή οποιοσδήποτε άλλες περιστάσεις.

Το περιουσιακό δικαίωμα

Το περιουσιακό δικαίωμα εξασφαλίζει στο δημιουργό τη δυνατότητα να εκμεταλλευθεί οικονομικά το έργο του. Το άρθρο 3 του Ν.2121/1993 απαριθμεί ενδεικτικά τις εξουσίες που απαρτίζουν το περιουσιακό δικαίωμα και αντιστοιχούν στους βασικότερους τρόπους εκμετάλλευσης του έργου.

Η εξουσία εγγραφής και αναπαραγωγής

Το άρθρο 3 παρ. 1 στοιχ. α του Ν.2121/1993 αναγνωρίζει στο δημιουργό την εξουσία να επιτρέπει ή να απαγορεύει «την εγγραφή και την αναπαραγωγή του έργου με κάθε μέσο, όπως μηχανικά, φωτοχημικά ή ηλεκτρονικά μέσα».

Εγγραφή στην περίπτωση αυτή σημαίνει την πρώτη υλική ενσωμάτωση του έργου σε κάποιο υλικό φορέα που αποτελεί τη βάση για την αναπαραγωγή του έργου σε ένα ή περισσότερα αντίτυπα. Η έννοια της εγγραφής χρησιμοποιείται πιο συχνά στο χώρο των συγγενικών δικαιωμάτων.

Αναπαραγωγή είναι η παραγωγή ενός ή περισσότερων αντιτύπων του έργου που συνήθως γίνεται με βάση την υλική ενσωμάτωση η οποία πραγματοποιείται με την εγγραφή. Τέτοια αντίτυπα μπορεί να είναι π.χ. βιβλία, φωτοαντίγραφα, μικροφίλμ, εικονογραφήματα, δίσκοι, κασέτες κλπ. Η αναπαραγωγή μπορεί να γίνει με οποιοδήποτε μέσο.

Το δικαίωμα της αναπαραγωγής αποτελούσε πάντα τον «ακρογωνιαίο λίθο» της πνευματικής ιδιοκτησίας. Σε κοινοτικό επίπεδο έχει εναρμονισθεί όσον αφορά τα προγράμματα Η/Υ, τις βάσεις δεδομένων και τα συγγενικά δικαιώματα. Για τα προγράμματα Η/Υ η Οδηγία 91/250 προβλέπει ότι ο δικαιούχος έχει το αποκλειστικό δικαίωμα να πραγματοποιεί ή να παρέχει άδεια για οριστική ή προσωρινή αναπαραγωγή του προγράμματος με κάθε μέσο και μορφή, εν όλω ή εν μέρει (άρθρο 4 στοιχ. α). Η έννοια της αναπαραγωγής είναι ευρεία και καλύπτει τόσο τη σταθερή όσο και τη φευγαλέα αναπαραγωγή. Σε διεθνές επίπεδο ουσιώδης είναι η διάταξη του άρθρου 9 της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης-Παρισιού που αναγνωρίζει στους δημιουργούς λογοτεχνικών έργων το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέψουν την αναπαραγωγή των έργων τους με οποιοδήποτε τρόπο και οποιαδήποτε μορφή. Οι εθνικές όμως νομοθεσίες διατηρούν την ευχέρεια να προβλέψουν περιορισμούς του δικαιώματος αναπαραγωγής σε ορισμένες ειδικές περιπτώσεις, υπό τον όρο ότι η αναπαραγωγή αυτή δεν βλάπτει την κανονική εκμετάλλευση του έργου, ούτε προκαλεί αδικαιολόγητη βλάβη στα νόμιμα συμφέροντα του δημιουργού. Το τρία αυτά κριτήρια είναι γνωστά ως «τεστ των τριών βημάτων» (σταδίων) (three steps test).

Ας σημειωθεί ότι σύμφωνα με το άρθρο 13 παρ. 5 του Ν.2121/1993, η σύμβαση ή η άδεια εκμετάλλευσης δεν μπορεί ποτέ να θεωρηθεί ότι αναφέρεται και σε τρόπους εκμετάλλευσης που δεν είναι γνωστοί κατά το χρόνο κατάρτισης των σχετικών δικαιιοπραξιών. Συνεπώς, οι νέοι τρόποι εκμετάλλευσης του έργου, όπως ψηφιακή ή ηλεκτρονική αναπαραγωγή ανήκουν στο δημιουργό.

Η εξουσία μετάφρασης

Το άρθρο 3 παρ. 1 στοιχ. β του Ν. 2121/1993 αναγνωρίζει στο δημιουργό την εξουσία να επιτρέπει ή να απαγορεύει τη μετάφραση του έργου του. Η μετάφραση αποτελεί παράγωγο έργο και προϋποθέτει ένα αρχικό έργο, που ονομάζεται πρωτότυπο, του οποίου ο δημιουργός επιτρέπει ή απαγορεύει την απόδοση και μεταφορά από μια γλώσσα ή ιδίωμα σε άλλη γλώσσα ή ιδίωμα. Μετάφραση αποτελεί και η απόδοση ενός κειμένου από την αρχαία ελληνική στην νεοελληνική γλώσσα ή από την καθαρεύουσα στη δημοτική. Ο μεταφραστής ως δημιουργός του παράγωγου έργου, έχει δικό του δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας πάνω στη μετάφραση. Ειδικά για τα προγράμματα ηλεκτρονικού υπολογιστή απαιτείται άδεια του δικαιούχου για τη μετάφραση του συγκεκριμένου προγράμματος. Στην περίπτωση αυτή η μετάφραση γίνεται είτε από μια γλώσσα προγραμματισμού σε μια άλλη, είτε από μια μορφή που διαβάζεται από ανθρώπους σε μια μορφή που διαβάζεται από μηχανήματα. Ο δημιουργός έχει επίσης το δικαίωμα να επιτρέπει ή να απαγορεύει τη μετάφραση της βάσης δεδομένων (άρθρο 5ν της Οδηγίας 96/9).

Η εξουσία της διασκευής

Το άρθρο 3 παρ. 1 στοιχ. γ του Ν.2121/1993 εξασφαλίζει στο δημιουργό την εξουσία να επιτρέπει ή να απαγορεύει τη διασκευή, την προσαρμογή ή άλλες μετατροπές του έργου. Παρότι ο νόμος δεν δίνει σαφή ορισμό των παραπάνω εννοιών, θα πρέπει να γίνει δεκτό σύμφωνα και με το προϊσχύον δίκαιο ότι η διασκευή περιλαμβάνει κάθε μετατροπή του αρχικού έργου στη μορφή, τη διάρθρωση, το ρυθμό, τη μελωδία ή σε οποιοδήποτε άλλο στοιχείο.

Η διασκευή όπως και η μετάφραση αποτελούν παράγωγα έργα. Διαφέρουν όμως μεταξύ τους γιατί η διασκευή προϋποθέτει μεταβολή της μορφής του έργου. Για τα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών αποτελεί διασκευή και προϋποθέτει άδεια του δικαιούχου κάθε προσαρμογή, διαρρύθμιση ή οποιαδήποτε άλλη μετατροπή του συγκεκριμένου προγράμματος, με την επιφύλαξη των δικαιωμάτων του προσώπου που τροποποιεί το πρόγραμμα. Άδεια του δικαιούχου χρειάζεται και η προσαρμογή, διευθέτηση ή άλλη μετατροπή της βάσης δεδομένων (άρθρο 5β της Οδηγίας 96/9).

Η εξουσία θέσης σε κυκλοφορία

Το άρθρο 3 παρ. 1 στοιχ. δ του Ν.2121/1993 εισάγει τη λεγόμενη εξουσία θέσης σε κυκλοφορία που είναι γνωστή και ως εξουσία (δικαίωμα) διανομής. Σκοπός της διάταξης αυτής είναι να δοθεί η δυνατότητα στο δημιουργό να ελέγξει την κυκλοφορία του πρωτότυπου ή των αντιτύπων του έργου, ώστε να εισπράττει χωριστή αμοιβή κυρίως από τους νέους τρόπους εκμετάλλευσης του έργου. Το δικαίωμα εκμίσθωσης και δανεισμού δεν αναγνωρίζεται ως ξεχωριστό δικαίωμα, αλλά συμπεριλαμβάνεται στην εξουσία θέσης σε κυκλοφορία. Έτσι από το άρθρο αυτό του νόμου αναγνωρίζεται στο δημιουργό η εξουσία να επιτρέπει ή να απαγορεύει «τη θέση σε κυκλοφορία του πρωτότυπου ή αντιτύπων του έργου με μεταβίβαση της κυριότητας, με εκμίσθωση ή με δημόσιο δανεισμό, καθώς και την επιβολή περιοριστικών όρων στη μεταβίβαση, την εκμίσθωση ή το δημόσιο δανεισμό, ιδίως σε ότι αφορά τη χρήση των αντιτύπων».

Ο νόμος δεν αναφέρεται στο θέμα της εξάντλησης (ανάλωσης) της εξουσίας θέσης σε κυκλοφορία. Εξαίρεση αποτελεί το άρθρο 41 για τα προγράμματα Η/Υ σύμφωνα με το οποίο η πρώτη πώληση αντιγράφου ενός προγράμματος Η/Υ μέσα στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα (σε ένα κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας) από το δημιουργό ή με τη συγκατάθεσή του εξαντλεί το δικαίωμα διάθεσης του αντιτύπου αυτού μέσα στην Κοινότητα εξαιρουμένου του δικαιώματος ελέγχου των μεταγενέστερων εκμισθώσεων του προγράμματος ή των αντιγράφων του (βλ. επίσης άρθρο 4 στοιχ. γ της Οδηγίας 91/250). Για τις βάσεις δεδομένων η Οδηγία 96/9 στο άρθρο 5γ προβλέπει επίσης ότι «η πρώτη πώληση αντιγράφων της βάσης δεδομένων στην Κοινότητα από το δικαιούχο ή με τη συγκατάθεσή του, συνεπάγεται ανάλωση του δικαιώματος μεταπώλησης του εν λόγω αντιγράφου στην Κοινότητα» (βλ. επίσης νέα παρ. 3 του άρθρου 3 του Ν.2121/1993).

Η αρχή της κοινοτικής εξάντλησης δεν ισχύει για το δικαίωμα εκμίσθωσης και δανεισμού το οποίο σύμφωνα με το άρθρο 1 παρ. 4 της Οδηγίας 92/100 δεν εξαντλείται από οποιαδήποτε πώληση ή άλλη πράξη διανομής πρωτοτύπων και αντιγράφων έργων που προστατεύονται με την πνευματική ιδιοκτησία. Η θέση σε κυκλοφορία με εκμίσθωση ή δημόσιο δανεισμό επιτρέπει στο δημιουργό να εισπράττει χωριστή αμοιβή από τους νέους αυτούς τρόπους εκμετάλλευσης του έργου. Ο ελληνικός νόμος δεν δίνει ορισμό των σχετικών εννοιών (εκμίσθωση και δημόσιος δανεισμός) σε αντίθεση με την κοινοτική Οδηγία 92/100 η οποία αναφέρεται στο δικαίωμα δανεισμού χωρίς τον προσδιορισμό «δημόσιος» και σύμφωνα με την οποία η «εκμίσθωση» έχει την έννοια της διάθεσης προς χρήση πρωτοτύπων ή αντιγράφων έργων για περιορισμένο χρονικό διάστημα και για άμεσο ή έμμεσο οικονομικό ή εμπορικό όφελος και ο «δανεισμός» έχει την έννοια της διάθεσης προς χρήση για περιορισμένο πάντοτε χρονικό διάστημα, όχι όμως για άμεσο ή έμμεσο οικονομικό ή εμπορικό όφελος, όταν γίνεται από ιδρύματα που είναι ανοιχτά στο κοινό.

Η εξουσία απαγόρευσης εισαγωγής αντιτύπων

Το άρθρο 3 παρ. 1 στοιχ. η του Ν.2121/1993 καθιερώνει την εξουσία του δημιουργού να απαγορεύει την εισαγωγή αντιτύπων που παρήχθησαν στο εξωτερικό χωρίς την άδειά του, εφόσον πρόκειται για εισαγωγή από χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ή με άδεια συμβατικά περιορισμένη, εφόσον πρόκειται για εισαγωγή από χώρες εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η εξουσία παρουσίασης του έργου στο κοινό

Το άρθρο 3 παρ. 1 στοιχ. ε του Ν.2121/1993 αναγνωρίζει στο δημιουργό την εξουσία να επιτρέπει ή να απαγορεύει την «παρουσίαση του έργου στο κοινό». Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή δημόσια είναι η παρουσίαση «που κάνει το έργο προσιτό σε κύκλο προσώπων ευρύτερο από το στενό κύκλο της οικογένειας και το άμεσο κοινωνικό περιβάλλον, ανεξάρτητα από το αν τα πρόσωπα αυτά του ευρύτερου κύκλου βρίσκονται στον ίδιο ή σε διαφορετικούς χώρους». Ελλείψει ειδικότερου προσδιορισμού, η παρουσίαση του έργου στο κοινό σύμφωνα με το νόμο θα πρέπει να εκληφθεί ως μια ευρεία έννοια που περιλαμβάνει κάθε πράξη (π.χ. δημόσια εκτέλεση, ραδιοτηλεοπτική μετάδοση, δημόσια έκθεση έργων των εικαστικών τεχνών ή φωτογραφιών, δημόσια απαγγελία λογοτεχνικών έργων, ανακοίνωση στο κοινό των βάσεων δεδομένων, καθώς και την κατ' αίτηση μετάδοση - transmission on demand), εκτός από τη θέση σε κυκλοφορία.

Η εξουσία δημόσιας εκτέλεσης

Το άρθρο 3 παρ. 1 στοιχ. στ του Ν.2121/1993 εξασφαλίζει στο δημιουργό την εξουσία να επιτρέπει ή να απαγορεύει τη δημόσια εκτέλεση του έργου.

Ένα κριτήριο προσδιορισμού της έννοιας «δημόσια εκτέλεση» είναι αυτό που ισχύει και για την «παρουσίαση του έργου στο κοινό» (βλ. σχετική παράγραφο). Ως κοινό δεν μπορούν να χαρακτηριστούν π.χ. τα μέλη μιας οικογένειας ή ο στενός κύκλος φίλων ή συμμαθητών μια σχολικής τάξης. Αντίθετα, κοινό είναι οι εργαζόμενοι σε μια επιχείρηση ή εργοστάσιο, οι νοσηλευόμενοι σε μια κλινική, οι θεατές κάποιας παράστασης ή αίθουσας κινηματογράφου κλπ. Η δημόσια εκτέλεση μπορεί να είναι άμεση (απευθείας επαφή με το έργο κατά τη διάρκεια μιας συναυλίας π.χ.) ή έμμεση (όταν η παρουσίαση γίνεται μέσω υλικών φορέων π.χ. δίσκων, κασετών, κινηματογραφικών ταινιών κλπ.). Άλλο κριτήριο της δημόσιας εκτέλεσης είναι ο δημόσιος χώρος, ο χώρος δηλαδή όπου ο καθένας μπορεί να έχει προσπέλαση. Το πότε η εκτέλεση είναι δημόσια ή μη εξαρτάται από το αν η εκτέλεση γίνεται κάτω από συνθήκες που κάνουν το έργο προσιτό σε αόριστο αριθμό προσώπων που δεν χαρακτηρίζονται από ιδιαίτερες ιδιότητες ή σχέσεις μεταξύ τους.

Η εξουσία ραδιοτηλεοπτικής μετάδοσης

Το άρθρο 3 παρ. 1 στοιχ. ζ του Ν.2121/1993 αναγνωρίζει στο δημιουργό την εξουσία να επιτρέπει ή να απαγορεύει «τη μετάδοση ή αναμετάδοση του έργου στο κοινό με τη ραδιοφωνία και την τηλεόραση, με ηλεκτρομαγνητικά κύματα ή με καλώδια ή με άλλους υλικούς αγωγούς ή με οποιονδήποτε άλλο τρόπο, παράλληλα προς την επιφάνεια της γης ή μέσω δορυφόρων»³.

Το δικαίωμα παρακολούθησης

Το άρθρο 5 του Ν.2121/1993 καθιερώνει το δικαίωμα παρακολούθησης. Το δικαίωμα αυτό αφορά μόνο τα έργα των εικαστικών τεχνών και δίνει την εξουσία στο δημιουργό και στους κληρονόμους του να απαιτήσουν ποσοστό 5% στην τιμή πώλησης του έργου σε κάθε μεταπώληση του πρωτοτύπου

³ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Καλλινίκου, σ. 113-117.

σε δημόσιο πλειστηριασμό ή από έμπορο έργων τέχνης ή με τη μεσολάβησή του. Το δικαίωμα παρακολούθησης είναι αμεταβίβαστο μεταξύ ζώντων⁴.

Η εκμετάλλευση του έργου

Ο δημιουργός ενός έργου στις περισσότερες περιπτώσεις δεν έχει την οικονομική δυνατότητα να εκμεταλλευθεί ο ίδιος το έργο του. Απευθύνεται σε εκδότες, θεατρικούς επιχειρηματίες, ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς και άλλες πολιτιστικές επιχειρήσεις που αναλαμβάνουν τη σχετική εκμετάλλευση. Ο Ν.2121/1993 θεσπίζει τη δυνατότητα μεταβίβασης του περιουσιακού δικαιώματος και το αμεταβίβαστο του ηθικού δικαιώματος, διευκρινίζει την έννοια των συμβάσεων και αδειών εκμετάλλευσης και καθιερώνει ορισμένους κανόνες που συχνά περιορίζουν τη συμβατική ελευθερία του δημιουργού για να τον προστατεύσουν έναντι του οικονομικά πανίσχυρου αντισυμβαλλόμενου.

Η μεταβίβαση του περιουσιακού δικαιώματος

Το άρθρο 12 παρ. 1 του Ν.2121/1993 προβλέπει τη δυνατότητα μεταβίβασης του περιουσιακού δικαιώματος μεταξύ ζώντων ή λόγω θανάτου. Αντίθετα, σύμφωνα με την παράγραφο 2 του ίδιου άρθρου, το ηθικό δικαίωμα είναι αμεταβίβαστο με πράξη εν ζωή, ενώ μετά το θάνατο του δημιουργού περιέρχεται στους κληρονόμους του, οι οποίοι οφείλουν να το ασκούν σύμφωνα με τη θέληση του δημιουργού, αν βέβαια τέτοια θέληση έχει ρητά εκφρασθεί. Σύμφωνα με το ίδιο άρθρο επιτρέπεται και η ολική μεταβίβαση του περιουσιακού δικαιώματος που αποτελεί ακραίο τρόπο εκμετάλλευσης του έργου γιατί αποξενώνει το δημιουργό από το έργο του. Το αρνητικό αυτό αποτέλεσμα απαλύνεται από το γεγονός ότι ο δημιουργός διατηρεί πάντοτε τον προσωπικό δεσμό με το έργο του, αφού το ηθικό δικαίωμα είναι αμεταβίβαστο, ενώ συγχρόνως απαγορεύεται η κατάρτιση συμβάσεων που αφορούν το σύνολο των μελλοντικών έργων και παραμένουν στο δημιουργό οι εξουσίες που ήταν άγνωστες κατά το χρόνο μεταβίβασης.

Συμβάσεις και άδειες εκμετάλλευσης

Το άρθρο 13 του Ν.2121/1993 προβλέπει ειδικές ρυθμίσεις για τις συμβάσεις και άδειες εκμετάλλευσης. Με τις συμβάσεις εκμετάλλευσης ο αντισυμβαλλόμενος αναλαμβάνει την υποχρέωση να ασκήσει τις εξουσίες που απορρέουν από το περιουσιακό δικαίωμα, ενώ με τις άδειες εκμετάλλευσης ο αντισυμβαλλόμενος δεν έχει την υποχρέωση να εκμεταλλευθεί το έργο, απλά υποχρεούται να καταβάλει στο δημιουργό την αντιπαροχή για τη σχετική εκμετάλλευση. Οι συμβάσεις και άδειες εκμετάλλευσης διακρίνονται σε αποκλειστικές ή μη, ανάλογα με το αν παρέχουν στον αντισυμβαλλόμενο το δικαίωμα να ασκεί τις εξουσίες στις οποίες αναφέρεται η σύμβαση ή η άδεια εκμετάλλευσης κατ' αποκλεισμό οποιουδήποτε τρίτου ή παράλληλα προς άλλους αντισυμβαλλόμενους ή προς το δημιουργό. Για τις περιπτώσεις αμφιβολίας υπάρχει ο ερμηνευτικός κανόνας ότι η σύμβαση και η άδεια εκμετάλλευσης θεωρούνται μη αποκλειστικές.

Μελλοντικά έργα

Το άρθρο 13 παρ. 5 του Ν.2121/1993 προβλέπει ότι «η σύμβαση ή η άδεια εκμετάλλευσης δεν μπορεί ποτέ να περιλαμβάνει το σύνολο των μελλοντικών έργων του δημιουργού...». Κατά συνέπεια θα πρέπει να θεωρηθεί θεμιτή η συμφωνία για ένα ή το πολύ για δύο μελλοντικά έργα, που έχει περιορισμένη χρονική διάρκεια, όπως συχνά συμβαίνει με την έντυπη έκδοση και τα εικαστικά έργα που γίνονται με παραγγελία. Εξαίρεση προβλέπεται μόνο για τη συλλογική διαχείριση σύμφωνα με το άρθρο 54 παρ. 3 εδάφ. δ' του Ν.2121/1993 που ορίζει ότι σε περίπτωση αμφιβολίας ως προς την έκταση της ανάθεσης, η ανάθεση διαχείρισης τεκμαίρεται ότι αφορά όλα τα έργα,

⁴ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Καλλινίκου, σ. 119-129.

συμπεριλαμβανομένων και των μελλοντικών, για χρονικό διάστημα όμως που δεν μπορεί να είναι μεγαλύτερο των τριών χρόνων.

Μελλοντικοί τρόποι εκμετάλλευσης

Εκτός από τη διάταξη για τα μελλοντικά έργα, το άρθρο 13 παρ. 5 του Ν.2121/1993 προβλέπει ότι «η σύμβαση ή η άδεια... δεν μπορεί ποτέ να θεωρηθεί ότι αναφέρεται και σε τρόπους εκμετάλλευσης που δεν ήταν γνωστοί κατά το χρόνο κατάρτισης των σχετικών δικαιοπραξιών». Σκοπός της ρύθμισης αυτής είναι να απαγορεύσει τη μεταβίβαση του δικαιώματος για χρήσεις που δεν υπάρχουν ή είναι άγνωστες κατά την κατάρτιση της σύμβασης.

Ο έγγραφος τύπος

Το άρθρο 14 του Ν.2121/1993 καθιερώνει ως γενικό κανόνα τον έγγραφο τύπο για κάθε δικαιοπραξία που αφορά το περιουσιακό δικαίωμα καθώς και την άσκηση του ηθικού δικαιώματος. Η απουσία έγγραφου τύπου επιφέρει την ακυρότητα της δικαιοπραξίας. Η ακυρότητα όμως είναι σχετική γιατί μπορεί να την επικαλεσθεί μόνον ο δημιουργός.

Ο μερισμός των εξουσιών και οι ερμηνευτικοί κανόνες

Το άρθρο 15 προβλέπει τη δυνατότητα συμβατικού μερισμού του περιουσιακού δικαιώματος καθώς και των εξουσιών που το απαρτίζουν. Από την παρ. 1 του άρθρου 15 ορίζεται ότι η μεταβίβαση του περιουσιακού δικαιώματος και οι συμβάσεις ή άδειες εκμετάλλευσης μπορούν να είναι περιορισμένες από την άποψη των εξουσιών, του σκοπού, της διάρκειας, της τοπικής ισχύος και της έκτασης ή των μέσων εκμετάλλευσης.

Έτσι στην παρ. 2 του άρθρου 15 προβλέπεται ότι αν δεν καθορίζεται η **διάρκεια της μεταβίβασης** ή των συμβάσεων ή αδειών εκμετάλλευσης και δεν προκύπτει διαφορετικά από τα συναλλακτικά ήθη, η διάρκεια αυτή θεωρείται ότι έχει συμφωνηθεί για πέντε χρόνια. Η παρ. 3 του άρθρου 15 διευκρινίζει ότι σε περίπτωση που δεν καθορίζεται η **τοπική ισχύς της μεταβίβασης** ή των συμβάσεων ή αδειών εκμετάλλευσης, θεωρείται ότι αυτές ισχύουν στη χώρα που καταρτίστηκαν. Σύμφωνα με την παρ. 4 του άρθρου 15, αν δεν **προσδιορίζεται η έκταση και τα μέσα εκμετάλλευσης** θεωρείται ότι η μεταβίβαση, οι συμβάσεις ή άδειες εκμετάλλευσης αφορούν την έκταση και τα μέσα που είναι αναγκαία για την εκπλήρωση του **σκοπού** της σύμβασης. Τέλος με την παρ. 5 του άρθρου 15 προβλέπεται ότι σε περίπτωση μεταβίβασης του περιουσιακού δικαιώματος (**εξουσίας**) ή παροχής αποκλειστικής άδειας εκμετάλλευσης, εκείνος που αποκτά το δικαίωμα ή την άδεια υποχρεούται να καταστήσει το έργο προσιτό στο κοινό μέσα σε εύλογο χρόνο και με τον κατάλληλο τρόπο εκμετάλλευσης.

Μεταβίβαση της κυριότητας του υλικού φορέα

Το έργο ως άυλο αγαθό διακρίνεται από τον υλικό φορέα πάνω στον οποίο ενσωματώνεται. Ο αγοραστής του υλικού φορέα (π.χ. ενός πίνακα ζωγραφικής) γίνεται κύριος του υλικού φορέα, αλλά δεν αποκτά καμία από τις εξουσίες του περιουσιακού δικαιώματος και δεν μπορεί να εκμεταλλευθεί το έργο εκτός αν έχει συμφωνηθεί εγγράφως με τον αρχικό δικαιούχο κάτι διαφορετικό (άρθρο 17 του Ν.2121/1993).

Η αμοιβή του δημιουργού

Η γενική ρύθμιση για την ποσοστιαία αμοιβή

Το άρθρο 32 του Ν.2121/1993 καθιερώνει ως γενικό κανόνα την ποσοστιαία αμοιβή για κάθε δικαιопπραξία που αφορά το περιουσιακό δικαίωμα. Έτσι ο δημιουργός μπορεί να αξιώνει από τον αντισυμβαλλόμενο ποσοστά από την εκμετάλλευση του έργου.

Βάση για τον υπολογισμό του ποσοστού είναι «όλα ανεξαιρέτως τα ακαθάριστα έσοδα ή έξοδα ή τα συνδυασμένα ακαθάριστα έσοδα και έξοδα που πραγματοποιούνται από τη δραστηριότητα του αντισυμβαλλόμενου και προέρχονται από την εκμετάλλευση του έργου» (άρθρο 32 παρ. 1 εδ. β' του Ν.2121/1993). Το ύψος του ποσοστού δεν προσδιορίζεται από το νόμο, αλλά καθορίζεται ελεύθερα μεταξύ των μερών. Η συμφωνία αμοιβής σε ποσοστό είναι υποχρεωτική για τα μέρη σε αντίθετη περίπτωση οι συμφωνίες κηρύσσονται μερικώς άκυρες (άρθρο 39 του Ν.2121/1993) εφόσον όμως δεν ορίζεται κάτι διαφορετικό από το νόμο. Έτσι, σύμφωνα με το άρθρο 32 παρ. 2 του Ν.2121/1993 η αρχή της ποσοστιαίας αμοιβής δεν εφαρμόζεται στα έργα που δημιουργήθηκαν από μισθωτούς σε εκτέλεση σύμβασης εργασίας, στα προγράμματα Η/Υ και σε κάθε είδους διαφήμιση. Επίσης στην παρ. 1 εδ. γ' του άρθρου 32 προβλέπονται και ορισμένες εξαιρέσεις από τον κανόνα της ποσοστιαίας αμοιβής και για τις οποίες η αμοιβή μπορεί να συμφωνηθεί σε ορισμένο ποσό.

Οι ειδικές ρυθμίσεις

1. Η εκδοτική σύμβαση

Η παρ. 1 του άρθρου 32 προβλέπει ρητά ότι η αμοιβή που οφείλει να καταβάλει ο εκδότης στο δημιουργό συμφωνείται σε ορισμένο ποσοστό. Βάση για τον υπολογισμό του ποσοστού είναι η τιμή λιανικής πώλησης όλων των πωλούμενων αντιτύπων. Το ύψος του ποσοστού ορίζεται ελεύθερα μεταξύ των μερών με εξαίρεση τις περιπτώσεις που αναφέρονται στο άρθρο 33 παρ. 1 εδάφ. β'. Ειδικότερα για τα λογοτεχνικά έργα, τα θεατρικά έργα, τα ταξιδιωτικά έργα και τις βιογραφίες το ύψος του ποσοστού δεν μπορεί να είναι μικρότερο από 10% επί της τιμής λιανικής πώλησης όλων των πωλούμενων αντιτύπων. Αυτό όμως ισχύει μετά την πώληση των 1.000 αντιτύπων και δεν εφαρμόζεται όταν η έκδοση γίνεται με τη μορφή βιβλίων τσέπης.

Κατ' εξαίρεση, σύμφωνα με την παρ. 2 του άρθρου 33 η αμοιβή στην εκδοτική σύμβαση μπορεί να συμφωνηθεί σε ορισμένο ποσό στις εξής περιπτώσεις: α) συλλογικά έργα, β) εγκυκλοπαίδειες, λεξικά, ανθολογίες έργων τρίτων, γ) σχολικά βιβλία και βοηθήματα, δ) λευκώματα, ημερολόγια, ατζέντες, πρακτικοί οδηγοί, έντυπα παιχνίδια και εκπαιδευτικό υλικό, ε) πρόλογοι, σχολιασμοί, εισαγωγές, παρουσιάσεις, στ) εικονογραφήσεις και φωτογραφικό υλικό έντυπων εκδόσεων, ζ) εικονογραφημένα παιδικά βιβλία που δεν έχουν λογοτεχνικό χαρακτήρα, η) πολυτελείς εκδόσεις που κυκλοφορούν σε περιορισμένο αριθμό αντιτύπων και θ) περιοδικά και εφημερίδες.

Το άρθρο 33 στην παρ. 3 προβλέπει ένα σημαντικό κανόνα σχετικά με την κατανομή της ποσοστιαίας αμοιβής στην εκδοτική σύμβαση. Κατ' απόκλιση από τη γενική ρύθμιση του άρθρου 7 παρ. 1 του Ν.2121/1993 (βλ. σχετικά), ορίζει ότι εάν υπάρχουν περισσότεροι δημιουργοί, η ποσοστιαία αμοιβή κατανέμεται σε αυτούς ανάλογα με την έκταση της συμβολής του καθενός, αν βέβαια η μεταξύ τους σχέση δεν έχει ρυθμιστεί διαφορετικά.

Σε περίπτωση εκμίσθωσης ή δανεισμού αντιτύπων από τρίτα πρόσωπα η αμοιβή για την παροχή της αναγκαίας άδειας κατανέμεται σε ίσα μέρη μεταξύ του συγγραφέα και του εκδότη.

Για τον έλεγχο του αριθμού των πωλούμενων αντιτύπων ώστε να καταστεί δυνατός ο υπολογισμός της ποσοστιαίας αμοιβής το άρθρο 33 παρ. 5 ορίζει ότι τα αντίτυπα του έργου πρέπει είτε να φέρουν την υπογραφή του συγγραφέα εκτός και αν υπάρχει άλλος τρόπος ελέγχου π.χ. αρίθμηση των αντιτύπων.

2. Η σύμβαση μετάφρασης

Το άρθρο 33 παρ. 6 του Ν.2121/1993 καθιερώνει την ποσοστιαία αμοιβή και στη σύμβαση μετάφρασης. Η αμοιβή που οφείλει να καταβάλει ο εκδότης στο μεταφραστή ενός έργου για τη μετάφραση, την αναπαραγωγή και τη θέση σε κυκλοφορία του έργου ή αντιτύπων αυτού, συμφωνείται σε ορισμένο ποσοστό επί της τιμής λιανικής πώλησης όλων των πωλουμένων αντιτύπων. Το ύψος του ποσοστού καθορίζεται ελεύθερα μεταξύ των μερών σε όλες τις περιπτώσεις και δεν προβλέπεται κάποιο ελάχιστο όριο ποσοστού επί της τιμής λιανικής πώλησης. Οι εξαιρέσεις από την ποσοστιαία αμοιβή που προβλέπονται στην παρ. 2 του άρθρου 33 για την εκδοτική σύμβαση ισχύουν αναλόγων και για τη σύμβαση μετάφρασης. Έτσι όταν πρόκειται για μετάφραση λεξικού, εγκυκλοπαιδείας, σχολικών βιβλίων και όλων των κατηγοριών που περιγράφονται στην παρ. 2 του άρθρου 33, η αμοιβή που καταβάλλεται στο μεταφραστή μπορεί να συμφωνηθεί σε ορισμένο ποσό και όχι ποσοστιαία. Σε περίπτωση εκμίσθωσης ή δανεισμού εφαρμόζονται οι διατάξεις της παρ. 4 του άρθρου 33. Επίσης η εφαρμογή της παρ. 5 του ίδιου άρθρου επιβάλλει την υπογραφή όλων των αντιτύπων όχι μόνο από το συγγραφέα αλλά και από το μεταφραστή, εκτός και αν έχει συμφωνηθεί άλλος τρόπος ελέγχου του αριθμού των πωλουμένων αντιτύπων.

3. Οι συμβάσεις οπτικοακουστικής παραγωγής, θεατρικής παράστασης, εκτέλεσης μουσικής σε κινηματογράφους, ραδιοφωνικής και τηλεοπτικής μετάδοσης και η ρύθμιση για φωτογράφους

Τα άρθρα 34 – 38 του Ν.2121/1993 ρυθμίζουν τις συμβάσεις οπτικοακουστικής παραγωγής, θεατρικής παράστασης, εκτέλεσης μουσικής σε κινηματογράφους, ραδιοφωνικής και τηλεοπτικής μετάδοσης και επίσης προβλέπουν για την προστασία των φωτογράφων⁵.

Ακυρότητα αντίθετων συμφωνιών

Η διάταξη του άρθρου 32 για την ποσοστιαία αμοιβή, καθώς και οι άλλες σχετικές ρυθμίσεις των άρθρων 33 – 38 του Ν.2121/1993 εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 39 του Ν.2121/1993 που καθιερώνει τον αναγκαστικό χαρακτήρα των διατάξεων αυτών προβλέποντας μερική ακυρότητα των αντίθετων συμφωνιών στο μέτρο που παρέχουν δυσμενείς όρους για το δημιουργό.

Η διάρκεια της προστασίας

Η πνευματική ιδιοκτησία έχει περιορισμένη χρονική διάρκεια. Όταν περάσει ο νόμιμος χρόνος, το έργο καθίσταται κοινό κτήμα, ανήκει δηλαδή στο δημόσιο τομέα και μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο ελεύθερης εκμετάλλευσης. Το άρθρο 29 παρ. 1 του Ν.2121/1993, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 8 παρ. 5 του Ν.2557/1997 προβλέπει ότι η πνευματική ιδιοκτησία διαρκεί όλη τη ζωή του δημιουργού και 70 χρόνια μετά το θάνατό του που υπολογίζονται από την 1^η Ιανουαρίου του έτους το οποίο έπεται του θανάτου του δημιουργού. Τα παραπάνω περιλαμβάνουν τόσο το ηθικό όσο και το περιουσιακό δικαίωμα της πνευματικής ιδιοκτησίας. Για την προστασία όμως του ηθικού δικαιώματος και μετά τη λήξη της πνευματικής ιδιοκτησίας, το άρθρο 29 παρ. 2 δίνει τη δυνατότητα στο Δημόσιο, εκπροσωπούμενο από τον Υπουργό Πολιτισμού, να ασκεί τις εξουσίες αναγνώρισης της πατρότητας και περιφρούρησης της ακεραιότητας του έργου, εφόσον υπάρχει σχετική προσβολή. Σκοπός της διάταξης αυτής είναι η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και δίνει στο Δημόσιο

⁵ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Καλλινίκου, σ. 147-150.

(μέσω του Υπουργού Πολιτισμού) το δικαίωμα να ασκεί ορισμένες από τις εξουσίες του ηθικού δικαιώματος.

Ειδικές περιπτώσεις

Με το άρθρο 30 του Ν.2121/1993, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 8 παρ. 6 του Ν.2557/1997, ρυθμίζει τη διάρκεια προστασίας των έργων συνεργασίας. Η πνευματική ιδιοκτησία των έργων συνεργασίας διαρκεί όσο η ζωή του τελευταίου επιζώντος δημιουργού και 70 χρόνια μετά το θάνατο του τελευταίου επιζώντος.

Το άρθρο 31 παρ. 1 του Ν.2121/1993, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 8 παρ. 7 του Ν.2557/1997 προβλέπει ότι για τα ανώνυμα ή ψευδώνυμα έργα η πνευματική ιδιοκτησία διαρκεί 70 χρόνια τα οποία υπολογίζονται από την 1^η Ιανουαρίου του έτους που έπεται εκείνου κατά το οποίου το έργο κατέστη νομίμως προσιτό στο κοινό.

Το άρθρο 8 παρ. 7 του Ν.2121/1993 (σε εφαρμογή του άρθρου 2 παρ. 2 της κοινοτικής Οδηγίας 93/98) προβλέπει ότι η πνευματική ιδιοκτησία ισχύει 70 χρόνια μετά το θάνατο του τελευταίου επιζώντος μεταξύ των ακόλουθων προσώπων: του κύριου σκηνοθέτη, του σεναριογράφου, του συγγραφέα διαλόγων και του συνθέτη μουσικής που γράφτηκε για να χρησιμοποιηθεί στο οπτικοακουστικό έργο (νέο άρθρο 31 παρ. 3 του Ν.2121/1993).

Το άρθρο 8 παρ. 8 του Ν.2557/1997 (σε εφαρμογή του άρθρου 11 παρ. 1 της Οδηγίας 93/98) καθιερώνει τη διάρκεια της πνευματικής ιδιοκτησίας των προγραμμάτων Η/Υ για όλη τη διάρκεια της ζωής και 70 χρόνια μετά το θάνατο του δημιουργού / δικαιούχου του προγράμματος Η/Υ.

Οι περιορισμοί του περιουσιακού δικαιώματος

Το περιουσιακό δικαίωμα υπόκειται από το νόμο σε ορισμένους περιορισμούς που αφορούν το περιεχόμενο και την έκτασή του σύμφωνα με τα οριζόμενα στο Τέταρτο Κεφάλαιο του Ν.2121/1993 (άρθρα 18-28). Οι διατάξεις του κεφαλαίου αυτού περιορίζουν το περιουσιακό δικαίωμα κυρίως χάριν της προστασίας του κοινωνικού συνόλου. Έτσι καθιερώνονται ως περιορισμοί του περιουσιακού δικαιώματος η χρήση για λόγους ενημέρωσης του κοινού (άρθρο 25), η αναπαραγωγή για διδασκαλία (άρθρο 21) και για άλλες εκπαιδευτικές ανάγκες (άρθρο 20 παρ. 1), η αναπαραγωγή για σκοπούς διοικητικούς ή δικαστικούς (άρθρο 24), η παράθεση αποσπασμάτων με σκοπό την πρόοδο της επιστήμης και των γραμμάτων (άρθρο 19), η δημόσια εκτέλεση σε ειδικές περιστάσεις (άρθρο 27). Συγχρόνως, με το άρθρο 18 αντιμετωπίζεται το θέμα της ιδιωτικής αναπαραγωγής (βλ. επίσης άρθρα 42 και 43 του Ν.2121/1993 για περιορισμούς στο περιουσιακό δικαίωμα των προγραμμάτων Η/Υ). Οι περιορισμοί αυτοί δίνουν τη δυνατότητα σε τρίτους να χρησιμοποιήσουν το έργο χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς αμοιβή εκτός από την περίπτωση της ιδιωτικής αναπαραγωγής (άρθρο 18) όπου προβλέπεται μια μορφή νόμιμης άδειας η οποία περιορίζει το δικαίωμα του δημιουργού σε αξίωση εύλογης αμοιβής.

Οι περιορισμοί του περιουσιακού δικαιώματος όπως καθιερώνονται στο Τέταρτο Κεφάλαιο του Ν.2121/1993 δεν έρχονται σε αντίθεση με τη Διεθνή Σύμβαση Βέρνης – Παρισιού η οποία περιλαμβάνει με άμεσο ή έμμεσο τρόπο τους περισσότερους από τους περιορισμούς αυτούς.

Οι προβλεπόμενοι περιορισμοί

1. Παράθεση αποσπασμάτων

Το άρθρο 19 του Ν.2121/1993 επιτρέπει χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς αμοιβή την παράθεση σύντομων αποσπασμάτων από ξένα έργα τα οποία έχουν νομίμως δημοσιευθεί για την

ενίσχυση της γνώμης εκείνου που παραθέτει ή την άσκηση κριτικής κατά της γνώμης άλλου. Η παράθεση πρέπει να είναι σύμφωνη προς τα χρηστά ήθη και να δικαιολογείται από τον επιδιωκόμενο σκοπό που είναι η επιστημονική τεκμηρίωση και κριτική. Επιπλέον ο νόμος θέτει ρητά το θέμα της επιφύλαξης του ηθικού δικαιώματος του δημιουργού και ειδικότερα της εξουσίας αναγνώρισης της πατρότητας και προβλέπει ότι η παράθεση αποσπασμάτων πρέπει να συνοδεύεται από την ένδειξη της πηγής και του ονόματος του δημιουργού αλλά και του εκδότη (εδάφ. β του άρθρου 19). Επιτρέπεται η παράθεση μόνο μικρών αποσπασμάτων. Η παράθεση μεγάλων αποσπασμάτων κάνει το έργο ανταγωνιστικό και γι' αυτό είναι παράνομη. Η παράθεση ολόκληρου του έργου είναι προφανώς παράνομη.

2. Χρήση για λόγους ενημέρωσης

Το άρθρο 25 του Ν.2121/1993 προβλέπει δύο περιορισμούς που εξυπηρετούν την ανάγκη ενημέρωσης του κοινού: α) την αναπαραγωγή και διάδοση στο κοινό έργων κατά την περιγραφή γεγονότων της επικαιρότητας και β) την αναπαραγωγή και διάδοση στο κοινό πολιτικών λόγων, δικανικών αγορεύσεων, κηρυγμάτων, προσφωνήσεων και άλλων έργων παρόμοιας φύσης.

Το άρθρο 25 παρ. 1 στοιχ. α του Ν.2121/1993 επιτρέπει για λόγους περιγραφής γεγονότων της επικαιρότητας, την αναπαραγωγή και διάδοση στο κοινό έργων που παρουσιάζονται οπτικά ή ακουστικά κατά τη διάρκεια του επίκαιρου γεγονότος, στο μέτρο που αυτό δικαιολογείται από τον επιδιωκόμενο σκοπό της ενημέρωσης του κοινού.

Σύμφωνα με το άρθρο 25 παρ. 1 στοιχ. β του Ν.2121/1993 επιτρέπεται επίσης, χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς αμοιβή, στο μέτρο που δικαιολογείται από τον επιδιωκόμενο σκοπό της ενημέρωσης, η αναπαραγωγή και διάδοση στο κοινό με μέσα μαζικής επικοινωνίας πολιτικών λόγων, δικανικών αγορεύσεων, κηρυγμάτων, προσφωνήσεων ή άλλων έργων παρόμοιας φύσης, καθώς και διαλέξεων σε περίληψη ή σε αποσπάσματα, εφόσον τα έργα αυτά παρουσιάζονται δημόσια. Οι δημιουργοί αυτοί διατηρούν το δικαίωμα να εκδώσουν συλλογή με τους λόγους ή τις διαλέξεις τους. Ρητή επιφύλαξη του ηθικού δικαιώματος προβλέπεται από το άρθρο 25 παρ. 2 του Ν.2121/1993 σύμφωνα με το οποίο υπάρχει υποχρέωση μνείας της πηγής και του ονόματος του δημιουργού σε κάθε περίπτωση αναπαραγωγής και διάδοσης του έργου στο κοινό.

3. Αναπαραγωγή για σκοπούς εκπαιδευτικούς

Το άρθρο 21 του Ν.2121/1993 επιτρέπει την αναπαραγωγή έργων χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς αμοιβή, εφόσον γίνεται **για τη διδασκαλία ή τις εξετάσεις** σε εκπαιδευτικό ίδρυμα. Ειδικότερα επιτρέπεται η αναπαραγωγή άρθρων που έχουν νόμιμα δημοσιευθεί σε εφημερίδα ή σε περιοδικό, καθώς και σύντομων αποσπασμάτων έργων ή τμημάτων σύντομου έργου ή έργου των εικαστικών τεχνών που έχει νόμιμα δημοσιευθεί. Η αναπαραγωγή αυτή θα πρέπει να δικαιολογείται από τον επιδιωκόμενο σκοπό (εξυπηρέτηση των εκπαιδευτικών αναγκών), να είναι σύμφωνη με τα χρηστά ήθη, να μην εμποδίζει την κανονική εκμετάλλευση του έργου, ενώ για την προστασία του ηθικού δικαιώματος του δημιουργού θα πρέπει να συνοδεύεται από ένδειξη της πηγής και των ονομάτων του δημιουργού και του εκδότη εφόσον τα ονόματα αυτά αναφέρονται στην πηγή.

Το άρθρο 20 παρ. 1 του Ν.2121/1993 επιτρέπει χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς αμοιβή την αναπαραγωγή μικρών τμημάτων της συνολικής δημιουργίας ενός ή περισσότερων δημιουργών, σε **σχολικά βιβλία** που χρησιμοποιούνται ως βιβλία για την πρωτοβάθμια ή δευτεροβάθμια εκπαίδευση και είναι εγκεκριμένα από το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων ή από άλλο αρμόδιο Υπουργείο κατά το επίσημο αναλυτικό πρόγραμμα. Η αναπαραγωγή αυτή δεν θα πρέπει να εμποδίζει την κανονική εκμετάλλευση του έργου από το οποίο λαμβάνονται τα κείμενα και θα πρέπει να συνοδεύεται από την ένδειξη της πηγής και των ονομάτων του δημιουργού και του εκδότη, εφόσον τα ονόματα αυτά εμφανίζονται στην πηγή.

Το άρθρο 24 επιτρέπει την ελεύθερη αναπαραγωγή του έργου για να χρησιμοποιηθεί κατά τη **δικαστική ή διοικητική διαδικασία** στο μέτρο που δικαιολογείται από τον επιδιωκόμενο σκοπό.

Το άρθρο 22 επιτρέπει χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς αμοιβή την αναπαραγωγή ενός πρόσθετου αντιτύπου από **μη κερδοσκοπικές βιβλιοθήκες ή αρχεία** με την προϋπόθεση ότι το έργο βρίσκεται στη μόνιμη συλλογή τους και η αναπαραγωγή γίνεται για να διατηρηθεί το αντίτυπο αυτό από τη συγκεκριμένη βιβλιοθήκη ή αρχείο ή για να μεταβιβασθεί σε άλλη μη κερδοσκοπική βιβλιοθήκη ή αρχείο. Η ελεύθερη αναπαραγωγή επιτρέπεται όμως μόνο όταν είναι αδύνατη η προμήθεια του αντιτύπου από το εμπόριο σε σύντομο χρόνο και με εύλογους όρους.

Το άρθρο 23 επιτρέπει την ελεύθερη **αναπαραγωγή κινηματογραφικών ταινιών με σκοπό τη διατήρησή τους στο Εθνικό Κινηματογραφικό Αρχείο**, αν ο δικαιούχος αρνείται καταχρηστικά να επιτρέψει την αναπαραγωγή και πρόκειται για έργο ιδιαίτερης καλλιτεχνικής αξίας. Προϋπόθεση για την αναπαραγωγή είναι η σύμφωνη γνώμη του Γνωμοδοτικού Συμβουλίου Κινηματογραφίας και απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού.

Το άρθρο 26 επιτρέπει χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς αμοιβή την περιστασιακή αναπαραγωγή και διάδοση στο κοινό με μέσα μαζικής επικοινωνίας ορισμένων καλλιτεχνικών **έργων που βρίσκονται σε δημόσιο χώρο** (π.χ. πλατείες, πάρκα ή δρόμους). Ο νόμος αναφέρεται στενά σε αρχιτεκτονικά έργα, φωτογραφίες, εικαστικά έργα και έργα εφαρμοσμένων τεχνών. Η απεικόνιση των έργων θα πρέπει να είναι αυστηρά περιστασιακή και να μην αποτελεί το κύριο θέμα της αναπαραγωγής ή διάδοσης στο κοινό και κυριότερα, να μην έχει εμπορικό, κερδοσκοπικό ή διαφημιστικό χαρακτήρα.

Το άρθρο 27 επιτρέπει χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς αμοιβή τη δημόσια παράσταση ή εκτέλεση ενός έργου στην περίπτωση **επίσημων τελετών** ή στο πλαίσιο δραστηριοτήτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων.

Σχετικά με την παρουσίαση στο κοινό και την αναπαραγωγή **εικαστικών έργων**, το άρθρο 28 του Ν.2121/1993: α) επιτρέπει στα μουσεία την ελεύθερη παρουσίαση στο κοινό έργων των εικαστικών τεχνών, εφόσον η κυριότητα του υλικού φορέα πάνω στον οποίο έχει ενσωματωθεί το έργο ανήκει στο μουσείο, καθώς επίσης και την οργάνωση εκθέσεων με τέτοια έργα, β) επιτρέπει την παρουσίαση στο κοινό και την αναπαραγωγή σε καταλόγους έργων των εικαστικών τεχνών, στο μέτρο που αυτό είναι αναγκαίο για τη διευκόλυνση της πώλησης του έργου ενώ αντίθετα απαγορεύει την αναπαραγωγή μικρών αντιτύπων έργων των εικαστικών τεχνών μέσα στο χώρο των μουσείων ή των εκθέσεων.

Το άρθρο 20 παρ. 2 επιτρέπει χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς αμοιβή την αναπαραγωγή σε **ανθολογίες** έργων του λόγου περισσότερων συγγραφέων που έχουν νομίμως δημοσιευθεί και αποτελούν μικρό τμήμα της συνολικής δημιουργία του καθενός. Ο περιορισμός αυτός ισχύει μόνο μετά το θάνατο του δημιουργού. Η αναπαραγωγή θα πρέπει να μη βλάπτει την κανονική εκμετάλλευση του έργου και θα πρέπει να συνοδεύεται από την ένδειξη της πηγής και των ονομάτων του δημιουργού και του εκδότη.

Αναπαραγωγή για ιδιωτική χρήση

Ο Ν.2121/1993 αντιμετωπίζει το πρόβλημα της ιδιωτικής αναπαραγωγής με το άρθρο 18, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 3 του Ν.2435/1996. Σύμφωνα με την παρ. 1 του άρθρου αυτού καθιερώνεται ως περιορισμός του περιουσιακού δικαιώματος του δημιουργού, η αναπαραγωγή ενός έργου που έχει νόμιμα δημοσιευθεί, εφόσον γίνεται για ιδιωτική χρήση εκείνου ο οποίος προβαίνει σε

αυτήν. Προϋπόθεση για την εφαρμογή της διάταξης αυτής είναι ότι η αναπαραγωγή πρέπει να γίνεται από τον ίδιο τον χρήστη.

Από το συνδυασμό των διατάξεων του άρθρου 18 παρ. 1 και του άρθρου 3 παρ. 2 του Ν.2121/1993 συνάγεται ότι στην **έννοια της ιδιωτικής χρήσης** εμπίπτει η αναπαραγωγή που γίνεται από τον ίδιο το χρήστη για προσωπική του χρήση ή για χρήση από το άμεσο οικογενειακό ή κοινωνικό του περιβάλλον. Αυτή την έννοια έχει και η περίπτωση του φοιτητή ή του ερευνητή που συγκεντρώνει βιβλιογραφία ή άλλα στοιχεία για κάποιο θέμα. Δεν εμπίπτει στην έννοια της ιδιωτικής χρήσης, η αναπαραγωγή που γίνεται από επιχειρήσεις ή δημόσιες υπηρεσίες, όπως π.χ. η φωτοτυπία ολόκληρου βιβλίου ή άρθρου για να διανεμηθεί στα μέλη μιας εταιρίας ή ενός οργανισμού και η αναπαραγωγή βέβαια, που γίνεται για να εξυπηρετήσει εμπορικό σκοπό.

Γενικά, σύμφωνα με το άρθρο 18 παρ. 2 του Ν.2121/1993 η ελευθερία της ιδιωτικής αναπαραγωγής παύει να ισχύει όταν εμποδίζεται η κανονική εκμετάλλευση του έργου ή βλάπτονται τα νόμιμα συμφέροντα του δημιουργού. Η αναπαραγωγή για ιδιωτική χρήση αφορά μόνο τα έργα που έχουν νομίμως δημοσιευθεί, δηλαδή, έχουν γίνει με κάποιο τρόπο προσιτά στο κοινό. Η ελευθερία ιδιωτικής αναπαραγωγής δεν ισχύει για έργα που έχουν δημοσιευθεί χωρίς την άδεια του δημιουργού ή για έργα αδημοσίευτα όπως τα χειρόγραφα.

Σύμφωνα με την παρ. 3 του άρθρου 18 του Ν.2121/1993 προβλέπεται η καταβολή **εύλογης αμοιβής** στο δημιουργό και σε ορισμένους δικαιούχους συγγενικών δικαιωμάτων ως αντιστάθμισμα της ελεύθερης αναπαραγωγής για ιδιωτική χρήση, όταν αυτή γίνεται με τεχνικά μέσα όπως συσκευές εγγραφής ήχου ή/και εικόνας, μαγνητικές ταινίες, χαρτί κατάλληλο για φωτοτυπίες, ηλεκτρονικοί υπολογιστές ή άλλοι υλικοί φορείς σχετικής χρήσης. Στο πεδίο εφαρμογής θεωρείται ότι εμπίπτουν όχι μόνο τα τεχνικά μέσα αναλογικής μεθόδου αναπαραγωγής αλλά και αυτά της ψηφιακής αναπαραγωγής.

Η εύλογη αμοιβή προσδιορίζεται με βάση την αξία των αντικειμένων που χρησιμοποιούνται για την αναπαραγωγή και ορίζεται σε ποσοστό: α) 6% επί της αξίας των συσκευών εγγραφής ήχου ή/και εικόνας, καθώς και των μαγνητικών ταινιών ή άλλων συναφών υλικών φορέων, β) 4% επί της αξίας των φωτοτυπικών συσκευών και του χαρτιού που είναι κατάλληλο για φωτοτυπίες και γ) 2% επί της αξίας των ηλεκτρονικών υπολογιστών. Οφειλέτης της εύλογης αμοιβής δεν είναι ο χρήστης, αλλά ο εισαγωγέας ή ο παραγωγός ή ο έμπορος των τεχνικών μέσων ή υλικών φορέων. Ο υπολογισμός της εύλογης αμοιβής γίνεται κατά την εισαγωγή, αν επιλέγεται ο εισαγωγέας ή κατά τη διάθεση από το εργοστάσιο, αν επιλέγεται ο παραγωγός ή κατά τη χονδρική ή λιανική πώληση, αν επιλέγεται ο έμπορος των αντικειμένων αναπαραγωγής. Η καταβολή της εύλογης αμοιβής αναγράφεται με σχετική σημείωση στο τιμολόγιο εισαγωγής ή διάθεσης (ανάλογα με την περίπτωση).

Δικαιούχοι της εύλογης αμοιβής που εισπράττεται σύμφωνα με τις προαναφερθείσες διατάξεις είναι: α) για την παραγωγή ή την εισαγωγή ή την πώληση φωτοτυπικών μηχανημάτων, χαρτιού που είναι κατάλληλο για φωτοτυπίες και ηλεκτρονικών υπολογιστών, οι πνευματικοί δημιουργοί και οι εκδότες εντύπων σε ποσοστό 50% ο καθένας, β) για την παραγωγή ή εισαγωγή ή πώληση συσκευών εγγραφής και υλικών φορέων ήχου ή/και εικόνας, οι πνευματικοί δημιουργοί οι ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες και οι παραγωγοί υλικών φορέων ήχου ή/και εικόνας σε ποσοστό 55% στους πρώτους, 25% στους δεύτερους και 20% στους τρίτους.

Η είσπραξη της εύλογης αμοιβής ανατίθεται υποχρεωτικά σε **οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης** που καλύπτουν εν όλω ή εν μέρει την ενδιαφερόμενη κατηγορία δικαιούχων. Επίσης οι οργανισμοί συλλογικής διαχείρισης έχουν δικαίωμα επιλογής του οφειλέτη μεταξύ εκείνων υποχρέωση καταβολής, δηλαδή των παραγωγών, εισαγωγέων ή εμπόρων των προϊόντων αναπαραγωγής. Για τη ρύθμιση των αναγκαίων λεπτομερειών σχετικά με την καταβολή και διανομή της εύλογης αμοιβής στις διάφορες κατηγορίες δικαιούχων, προβλέπεται στο τελευταίο εδάφιο της παρ. 3 του άρθρου 18

του Ν.2121/1993 η έκδοση Προεδρικού Διατάγματος ύστερα από Πρόταση του Υπουργού Πολιτισμού. Το άρθρο 18 εναρμονίζεται στο πλαίσιο ιδιωτικού συμφωνητικού το οποίο έχει υπογραφεί μεταξύ των εισαγωγέων και των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης.

Σύμφωνα με το άρθρο 3 του Ν.2435/1996 κάθε οργανισμός συλλογικής διαχείρισης έχει το δικαίωμα να ζητήσει οποτεδήποτε από οποιονδήποτε οφειλέτη να δηλώσει εγγράφως και υπευθύνως (δήλωση του Ν.1599/1986) α) τη συνολική αξία των συσκευών εγγραφής ήχου ή/και εικόνας, των υλικών φορέων ήχου ή/και εικόνας, των φωτοτυπικών μηχανημάτων, του χαρτιού του κατάλληλου για φωτοτυπίες, των ηλεκτρονικών υπολογιστών ή άλλων συναφών μέσων τα οποία κατά περίπτωση παρήγαγε, εισήγαγε, διέθεσε ή πώλησε και β) ότι αυτή είναι πράγματι η συνολική αξία χωρίς καμία απόκρυψη. Οι οργανισμοί συλλογικής διαχείρισης δεν δικαιούνται να ζητήσουν από τον ίδιο οφειλέτη την υποβολή νέας υπεύθυνης δήλωσης πριν παρέλθουν έξι (6) τουλάχιστον μήνες από την υποβολή της αμέσως προηγούμενης δήλωσης. Επιπλέον οι οργανισμοί συλλογικής διαχείρισης έχουν το δικαίωμα να ζητήσουν με δικές τους δαπάνες τον έλεγχο της ακρίβειας του περιεχομένου της υπεύθυνης δήλωσης του οφειλέτη από έναν ορκωτό λογιστή που ορίζεται από τον Οργανισμό Πνευματικής Ιδιοκτησίας.

Τα συγγενικά δικαιώματα

Τα συγγενικά δικαιώματα ρυθμίζονται στο Όγδοο Κεφάλαιο του Ν.2121/1993 για την προστασία των ερμηνευτών ή εκτελεστών καλλιτεχνών, των παραγωγών υλικών φορέων ήχου ή/και εικόνας, καθώς και των ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο τα συγγενικά δικαιώματα ρυθμίζονται με την Οδηγία 92/100. Ειδικότερα ο ελληνικός νόμος αναγνωρίζει για τους ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες και για τους παραγωγούς το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν ορισμένες χρήσεις των εισφορών τους (άρθρα 46 και 47), ενώ σε άλλες περιπτώσεις έχουν ένα από ενοχικό δικαίωμα εύλογης αμοιβής (άρθρο 49). Για τους ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς αναγνωρίζει επίσης το αποκλειστικό και απόλυτο δικαίωμα να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν την αναμετάδοση, εγγραφή, αναπαραγωγή και ορισμένους άλλου τρόπους εκμετάλλευσης των εκπομπών τους (άρθρο 48). Ο νόμος αναγνωρίζει επίσης και στους εκδότες περιορισμένο συγγενικό δικαίωμα που αφορά την αναπαραγωγή της στοιχειοθεσίας και της σελιδοποίησης των έργων που έχουν εκδώσει (άρθρο 51). Στο ίδιο κεφάλαιο του νόμου καθιερώνεται και το δικαίωμα εκμίσθωσης και δανεισμού για τις κατηγορίες των δικαιούχων συγγενικών δικαιωμάτων, αναγνωρίζεται το ηθικό δικαίωμα αυτών και καθορίζεται η διάρκεια προστασίας των συγγενικών δικαιωμάτων.

Οι δικαιούχοι

1. Οι ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες

Σύμφωνα με το άρθρο 46 παρ. 1 του Ν.2121/1993 ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες είναι «τα πρόσωπα που ερμηνεύουν ή εκτελούν με οποιονδήποτε τρόπο έργα του πνεύματος όπως οι ηθοποιοί, οι μουσικοί, οι τραγουδιστές, οι χορωδοί, οι χορευτές, οι καλλιτέχνες κουκλοθέατρου, θεάτρου σκιών, θεάματος ποικιλιών (βαριετέ) ή υποδρόμου (τσίρκου)».

Οι ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες έχουν το δικαίωμα να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν μόνο τις πράξεις εκείνες που προβλέπονται και περιγράφονται ρητά στο νόμο. Όταν ο νόμος καθιερώνει δικαίωμα εύλογης αμοιβής, οι ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες δεν έχουν το δικαίωμα να χορηγήσουν συγκεκριμένη άδεια, αλλά έχουν δικαίωμα να ζητήσουν εύλογη αμοιβή από τους χρήστες.

1.1. Το περιουσιακό δικαίωμα

Ειδικότερα, σύμφωνα με την παρ. 2 του άρθρου 46 ο νόμος δίνει στο ερμηνευτή ή εκτελεστή καλλιτέχνη το **δικαίωμα να επιτρέπει ή να απαγορεύει**: α) την εγγραφή της ζωντανής ερμηνείας ή εκτέλεσής του σε υλικό φορέα ήχου ή/και εικόνας, β) την άμεση ή έμμεση αναπαραγωγή της ερμηνείας ή εκτέλεσής του, γ) τη θέση σε κυκλοφορία με μεταβίβαση της κυριότητας, με εκμίσθωση ή με δημόσιο δανεισμό του υλικού φορέα με την εγγραφή της ερμηνείας ή εκτέλεσής του, δ) τη ραδιοτηλεοπτική μετάδοση με οποιονδήποτε τρόπο της ζωντανής ερμηνείας ή εκτέλεσης εκτός αν η μετάδοση αυτή αποτελεί αναμετάδοση νόμιμης μετάδοσης, ε) την παρουσίαση στο κοινό της ζωντανής ερμηνείας ή εκτέλεσής του που γίνεται με οποιονδήποτε τρόπο εκτός από ραδιοτηλεοπτική μετάδοση και στ) τη ραδιοτηλεοπτική μετάδοση με οποιονδήποτε τρόπο καθώς και την παρουσίαση στο κοινό του υλικού φορέα με παράνομη εγγραφή. Παράνομη θεωρείται η εγγραφή που έχει γίνει χωρίς την άδεια του ερμηνευτή ή εκτελεστή καλλιτέχνη.

Όλες οι πράξεις για τις οποίες ο ερμηνευτής ή εκτελεστής καλλιτέχνης έχει το δικαίωμα να επιτρέπει ή να απαγορεύει πρέπει να ορίζονται ρητά και συγκεκριμένα σε συγκεκριμένη σύμβαση (άρθρο 46 παρ. 3 του Ν.2121/1993). Αν κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει, τότε για την περίπτωση σύμβασης εργασίας καθιερώνεται ο ερμηνευτικός κανόνας ότι ο ερμηνευτής ή εκτελεστής καλλιτέχνης έχει δώσει την άδειά του μόνο για τις πράξεις εκείνες που εμπίπτουν στο σκοπό της σύμβασης. Ο νόμος για να προστατεύσει τον ερμηνευτή ή εκτελεστή καλλιτέχνη από την απερίσκεπτη απαλλοτρίωση των δικαιωμάτων του απαγορεύει τη μεταβίβαση αυτών εν ζωή, καθώς και την παραίτηση από αυτά (άρθρο 46 παρ. 5 του Ν.2121/1993).

Το άρθρο 49 παρ. 1 του Ν.2121/1993 καθιερώνει ένα **δικαίωμα εύλογης και ενιαίας αμοιβής** υπέρ των ερμηνευτών ή εκτελεστών καλλιτεχνών και των παραγωγών, όταν ο υλικός φορέας ήχου ή/και εικόνας που έχει νόμιμα εγγραφεί χρησιμοποιείται για ραδιοτηλεοπτική μετάδοση. Η αμοιβή αυτή είναι ενιαία από την άποψη ότι πληρώνεται μια φορά από το χρήστη και κατανέμεται μεταξύ των δύο κατηγοριών δικαιούχων και μάλιστα κατά το ήμισυ όπως ορίζεται στην παρ. 3 του άρθρου 49. Η παρ. 3 του ίδιου άρθρου προβλέπει ότι το δικαίωμα αμοιβής είναι ανεκχώρητο με την επιφύλαξη της υποχρεωτικής ανάθεσης της είσπραξης και διαχείρισης στους οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης. Ειδικότερα, στο άρθρο 49 παρ. 1 ρητά ορίζεται ότι η εύλογη αμοιβή καταβάλλεται υποχρεωτικά σε οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης, οι οποίοι πρέπει να διαπραγματεύονται, να συμφωνούν τις αμοιβές, να προβάλλουν τις σχετικές αξιώσεις και να εισπράττουν την αμοιβή από τους χρήστες.

Δικαίωμα εύλογης αμοιβής καθιερώνει το άρθρο 49 παρ. 4 υπέρ των ερμηνευτών ή εκτελεστών καλλιτεχνών για τη ραδιοτηλεοπτική αναμετάδοση της ερμηνείας ή εκτέλεσής τους. Για την προστασία των καλλιτεχνών το δικαίωμα αυτό είναι ανεκχώρητο, ενώ είναι δυνατή μόνο η ανάθεση της είσπραξης σε οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης.

1.2 Το ηθικό δικαίωμα

Ο νόμος με το άρθρο 50 κατοχυρώνει την αναγνώριση και προστασία του ηθικού δικαιώματος των ερμηνευτών ή εκτελεστών καλλιτεχνών καθιερώνοντας το δικαίωμα αναγνώρισης και προβολής της πατρότητας, καθώς και το δικαίωμα απαγόρευσης κάθε παραμόρφωσης της ερμηνείας ή εκτέλεσης. Το ηθικό δικαίωμα ανήκει στο ερμηνευτή ή εκτελεστή καλλιτέχνη καθόλη της διάρκεια της ζωής του, ενώ μετά το θάνατό του περιέρχεται στους κληρονόμους του, όπως ορίζεται στο άρθρο 50 παρ. 2.

2. Οι παραγωγοί υλικών φορέων ήχου ή/και εικόνας

Σύμφωνα με το άρθρο 47 παρ. 2 του Ν.2121/1993 ως παραγωγός υλικού φορέα ήχου (παραγωγός φωνογραφημάτων) θεωρείται «το φυσικό ή νομικό πρόσωπο με πρωτοβουλία και ευθύνη του οποίου

πραγματοποιείται η πρώτη εγγραφή σειράς ήχων μόνο», ενώ ως παραγωγός υλικού φορέα εικόνας ή ήχου και εικόνας (παραγωγός οπτικοακουστικών έργων) νοείται «το φυσικό ή νομικό πρόσωπο με πρωτοβουλία και ευθύνη του οποίου πραγματοποιείται η πρώτη εγγραφή σειράς εικόνων με ή χωρίς ήχο».

2.1. Το περιουσιακό δικαίωμα

Σύμφωνα με το άρθρο 47 παρ. 1 οι παραγωγοί υλικών φορέων ήχου ή/και εικόνας έχουν το δικαίωμα να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν την άμεση ή έμμεση αναπαραγωγή και τη θέση σε κυκλοφορία με μεταβίβαση της κυριότητας, με εκμίσθωση ή με δημόσιο δανεισμό των υλικών φορέων που έχουν παραγάγει. Η ίδια διάταξη καθιερώνει επίσης υπέρ των παραγωγών το δικαίωμα απαγόρευσης εισαγωγής υλικών φορέων ήχου ή/και εικόνας που παρήχθησαν στο εξωτερικό χωρίς την άδειά τους ή με άδεια συμβατικά περιορισμένη, εφόσον πρόκειται για εισαγωγή από χώρες εκτός της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.

2.2. Το δικαίωμα εύλογης αμοιβής

Το άρθρο 49 παρ. 1 αναγνωρίζει ένα δικαίωμα εύλογης και ενιαίας αμοιβής υπέρ των παραγωγών και των ερμηνευτών ή εκτελεστών καλλιτεχνών, όταν ο υλικός φορέας ήχου ή/και εικόνας που έχει νόμιμα εγγραφεί χρησιμοποιείται για ραδιοτηλεοπτική μετάδοση ή για παρουσίαση στο κοινό. Στην περίπτωση αυτή ο χρήστης οφείλει εύλογη και ενιαία αμοιβή στους παραγωγούς των υλικών φορέων, καθώς και στους ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες.

3. Οι ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί

Το άρθρο 48 καθιερώνει υπέρ των ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών το δικαίωμα να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν ορισμένους τρόπους εκμετάλλευσης των προγραμμάτων τους. Για τις περιπτώσεις αυτές η χρήση των εκπομπών προϋποθέτει άδεια του δικαιούχου⁶.

4. Οι εκδότες

Το άρθρο 51 αναγνωρίζει ένα περιορισμένο συγγενικό δικαίωμα υπέρ των εκδοτών εντύπων. Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή οι εκδότες έχουν το δικαίωμα να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν την αναπαραγωγή με οποιοδήποτε τρόπο της στοιχειοθεσίας και της σελιδοποίησης των έργων που έχουν εκδώσει.

5. Προηγουμένως αδημοσίευτα έργα

Προηγουμένως αδημοσίευτα έργα θεωρούνται εκείνα τα οποία για πρώτη φορά νομίμως δημοσιεύονται ή παρουσιάζονται στο κοινό μετά τη λήξη της προστασίας του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας, δηλαδή μετά την πάροδο της ζωής του δημιουργού και 70 χρόνια μετά το θάνατό του. Το νέο άρθρο 51^A του Ν.2121/1993 καθιερώνει συγγενικό δικαίωμα και αναγνωρίζει προστασία ανάλογη με το περιουσιακό δικαίωμα του δημιουργού για κάθε πρόσωπο το οποίο μετά τη λήξη της διάρκειας προστασίας του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας για πρώτη φορά δημοσιεύει νομίμως ή παρουσιάζει νομίμως στο κοινό έργο που ήταν προηγουμένως «αδημοσίευτο». Η διάρκεια προστασίας του συγγενικού δικαιώματος είναι 25 έτη από τη στιγμή που για πρώτη φορά το έργο δημοσιεύθηκε νομίμως ή παρουσιάστηκε στο κοινό. Η διάρκεια υπολογίζεται από την 1^η Ιανουαρίου του έτους το οποίο έπεται της πρώτης νόμιμης δημοσίευσης ή παρουσίασης στο κοινό.

⁶ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Καλλινίκου, σ. 208-210.

Ο έγγραφος τύπος

Το άρθρο 52 στοιχ. α του Ν.2121/1993 καθιερώνει τον έγγραφο τύπο ως γενικό κανόνα ο οποίος ισχύει για όλες τις δικαιοπραξίες που αφορούν τα συγγενικά δικαιώματα που προβλέπονται στα άρθρα 46 έως 51. Η μη τήρηση του γραπτού τύπου συνεπάγεται την ακυρότητα της δικαιοπραξίας. Κατά συνέπεια, η παραχώρηση αδειών χρήσης από τους δικαιούχους των συγγενικών δικαιωμάτων υποβάλλεται υποχρεωτικά στον έγγραφο τύπο.

Η διάρκεια της προστασίας

Ο νόμος καθιερώνει διάρκεια προστασίας 50 ετών σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο άρθρο 3 της Οδηγίας 93/98 για την εναρμόνιση της διάρκειας προστασίας, όπως η Οδηγία αυτή ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη με το άρθρο 8 παρ. 10 του Ν.2557/1997⁷.

Οι περιορισμοί των συγγενικών δικαιωμάτων

Σύμφωνα με το άρθρο 52 στοιχ. β του Ν.2121/1993 για τα συγγενικά δικαιώματα ισχύουν αναλόγως οι περιορισμοί που προβλέπονται για το περιουσιακό δικαίωμα της πνευματικής ιδιοκτησίας (κατ' εναρμόνιση με το άρθρο 15 παρ. 2 της Διεθνούς Σύμβασης της Ρώμης και το άρθρο 10 παρ. 2 της Οδηγίας 92/100)⁸.

Σχέση μεταξύ πνευματικής ιδιοκτησίας και συγγενικών δικαιωμάτων

Το άρθρο 53 (κατ' επανάληψη του άρθρου 1 της Διεθνούς Σύμβασης της Ρώμης) διευκρινίζει ότι η προστασία των συγγενικών δικαιωμάτων αφήνει αkéραιη και δεν επηρεάζει την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας. Η διαφορά μεταξύ τους έγκειται στο ότι η πνευματική ιδιοκτησία προστατεύει το έργο, ενώ τα συγγενικά δικαιώματα προστατεύουν την εισφορά ορισμένων δικαιούχων. Καμία από τις διατάξεις για τα συγγενικά δικαιώματα δεν μπορεί να ερμηνευτεί κατά τρόπο που να θίγει την προστασία την οποία παρέχει η πνευματική ιδιοκτησία. Εάν οι δικαιούχοι των συγγενικών δικαιωμάτων έχουν αποκτήσει και δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας, τα δύο δικαιώματα υπάρχουν παράλληλα και παρέχουν τις εξουσίες που απορρέουν από το καθένα από αυτά.

Η συλλογική διαχείριση

Η ανάθεση της διαχείρισης του περιουσιακού δικαιώματος των δημιουργών σε οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης προέκυψε λόγω της αδυναμίας των δημιουργών να παρακολουθήσουν όλες τις περιπτώσεις χρήσης των έργων τους ανά τον κόσμο, να διαπραγματεύονται τους όρους για τη χρήση αυτή και να εισπράττουν τη σχετική αμοιβή. Άλλωστε, η συλλογική διαχείριση διευκολύνει και τους χρήστες γιατί τους δίνει τη δυνατότητα χρήσης του ρεπερτορίου κάθε οργανισμού συλλογικής διαχείρισης χωρίς να είναι αναγκασμένοι να αναζητούν κάθε φορά το δικαιούχο.

Οι πρώτοι οργανισμοί συλλογικής διαχείρισης ιδρύθηκαν το 1829 στη Γαλλία για την προστασία των δικαιωμάτων των δημιουργών θεατρικών έργων. Στην Ελλάδα η ιστορία της συλλογικής διαχείρισης ξεκίνησε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα στο χώρο των θεατρικών και μουσικών έργων. Το άρθρο 54 παρ. 1 εδ. α' του Ν.2121/1993 προβλέπει ότι «οι δημιουργοί μπορούν να αναθέτουν σε οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης και προστασίας, που έχουν αποκλειστικά αυτόν το σκοπό, τη διαχείριση

⁷ Για παρατηρήσεις σχετικά με τις νομοθετικές ρυθμίσεις βλ. Καλλινίκου, σ. 213-215.

⁸ Για τους περιορισμούς του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας βλ. άρθρα 18-29 του Ν.2121/1993 και σ. 18-22 του παρόντος συνοπτικού οδηγού. Για παρατηρήσεις σχετικά με αδυναμία εφαρμογής κάποιων σχετικών διατάξεων του νόμου στις περιπτώσεις των συγγενικών δικαιωμάτων βλ. Καλλινίκου σ. 215-219.

ή/και την προστασία του περιουσιακού τους δικαιώματος ή εξουσιών που απορρέουν από αυτό. Το ίδιο ισχύει και για τους δωρεοδόχους των δημιουργών, καθώς και για τους καθολικούς ή αιτία θανάτου διαδόχους, όπως επίσης και για το ίδρυμα που συνιστά ο δημιουργός»⁹.

Σύμφωνα με το άρθρο 5 παρ. 1 οι οργανισμοί συλλογικής διαχείρισης έχουν την αρμοδιότητα να καταρτίζουν συμβάσεις με τους χρήστες για τους όρους εκμετάλλευσης των έργων, καθώς και για την οφειλόμενη αμοιβή. Επίσης έχουν δικαίωμα να προβαίνουν σε κάθε διοικητική ή δικαστική ή εξώδικη ενέργεια για τη νόμιμη προστασία των δικαιωμάτων των δημιουργών ή των δικαιοδόχων τους.

Η ανάθεση της διαχείρισης από τους δικαιούχους πνευματικής ιδιοκτησίας στους οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης μπορεί να γίνει είτε με μεταβίβαση του περιουσιακού δικαιώματος ή ορισμένων εξουσιών από αυτό, είτε με παροχή πληρεξουσιότητας (άρθρο 54, παρ. 3). Η ανάθεση γίνεται εγγράφως και για ορισμένο χρόνο κάθε φορά. Ο χρόνος ανάθεσης δεν μπορεί να υπερβαίνει τα τρία έτη και αφορά όλα τα έργα του δημιουργού που είναι κατάλληλα για την εκμετάλλευση με την εξουσία στην οποία αναφέρεται η ανάθεση. Οι δημιουργοί ή οι δικαιούχοι συγγενικών δικαιωμάτων διατηρούν πάντοτε την ελευθερία τους ως προς το να αναθέσουν ή όχι τα δικαιώματά τους σε οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης, ακόμη και αν η μη ανάθεση συνεπάγεται βλάβη των συμφερόντων τους. Εξαιρέση αποτελούν μόνο τρεις περιπτώσεις: α) η είσπραξη της εύλογης αμοιβής για την ιδιωτική αναπαραγωγή (άρθρο 18 του Ν.2121/1993 όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 3 του Ν.2435/1996), β) η είσπραξη της εύλογης αμοιβής που οφείλεται στους ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες και στους παραγωγούς υλικών φορέων ήχου ή/και εικόνας, όταν οι σχετικοί φορείς χρησιμοποιούνται για ραδιοτηλεοπτική μετάδοση ή για παρουσίαση στο κοινό (άρθρο 49 του Ν.2121/1993) και γ) η διαχείριση της δευτερεύουσας καλωδιακής μετάδοσης ραδιοτηλεοπτικών προγραμμάτων (άρθρο 54 παρ. 2 του Ν.2121/1993).

Σύμφωνα με το άρθρο 56 του Ν.2121/1993 οι χρήστες για την εκμετάλλευση των έργων θα πρέπει να πάρουν την άδεια των δημιουργών ή των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης, (εφόσον έχει ανατεθεί στους τελευταίους το περιουσιακό δικαίωμα ή ορισμένες εξουσίες από αυτό). Σύμφωνα με την παρ. 2 του ίδιου άρθρου οι οργανισμοί συλλογικής διαχείρισης δεν μπορούν χωρίς να συντρέχει σπουδαίος λόγος να αρνηθούν την κατάρτιση συμβάσεων με τους χρήστες για τους όρους της εκμετάλλευσης των έργων και για την οφειλόμενη αμοιβή.

Η προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας και των συγγενικών δικαιωμάτων

Η πνευματική ιδιοκτησία και τα συγγενικά δικαιώματα προστατεύονται με ένα πλέγμα αστικών και ποινικών κυρώσεων, αλλά και με προληπτικά μέτρα. Η προστασία θεμελιώνεται στο 10^ο κεφάλαιο του Ν.2121/1993 (άρθρα 59-66), στις διατάξεις του Αστικού Δικαίου, της Πολιτικής Δικονομίας, του Ποινικού Δικαίου, της Ποινικής Δικονομίας και του δικαίου του ανταγωνισμού, καθώς και σε ορισμένες ρυθμίσεις της νομοθεσίας για τα ΜΜΕ. Πιο συγκεκριμένα τα προληπτικά μέτρα που αναφέρονται στις διατάξεις του Ν.2121/1993 είναι τεχνολογικά μέτρα, διοικητικής και αστυνομικής φύσης μέτρα και δικαστικά μέτρα προστασίας.

Τεχνολογικά μέτρα

Με βάση την αρχή ότι η πρόληψη των προσβολών είναι προτιμότερη από την καταστολή τους, στα άρθρα 59-62 του Ν.2121/1993 προβλέπονται ρυθμίσεις που έχουν σκοπό να αποτρέψουν την προσβολή των δικαιωμάτων. Τα τεχνολογικά μέτρα δεν περιγράφονται στο νόμο, αλλά δίνεται εξουσιοδότηση για την καθιέρωσή τους με Προεδρικά Διατάγματα που εκδίδονται ύστερα από

⁹ Για αναλυτική ερμηνεία των σχετικών διατάξεων βλ. Καλλινίκου, σ. 221-238.

πρόταση του Υπουργού Πολιτισμού. Τα σχετικά Προεδρικά Διατάγματα δεν έχουν ακόμη εκδοθεί, κυρίως γιατί τα τεχνολογικά μέτρα βρίσκονται σε εξέλιξη.

Οι ρυθμίσεις των άρθρων 59-62 προβλέπουν τα εξής:

- Την επιβολή και τήρηση προδιαγραφών για τις συσκευές ή άλλο υλικό αναπαραγωγής έργων με σκοπό την παρεμπόδιση ή τον περιορισμό της χρήσης των συσκευών ή άλλου υλικού για πράξεις που προσβάλλουν την κανονική εκμετάλλευση της πνευματικής ιδιοκτησίας ή των συγγενικών δικαιωμάτων (π.χ. υλικοί φορείς ήχου που δεν μπορούν να αντιγραφούν)¹⁰.
- Την επιβολή χρήσης συσκευών ή συστημάτων που επιτρέπουν τον προσδιορισμό των αναπαραγόμενων ή χρησιμοποιούμενων έργων, καθώς και την έκταση ή τη συχνότητα της αναπαραγωγής ή της χρήσης εφόσον δεν βλάπτονται αδικαιολόγητα τα νόμιμα συμφέροντα των χρηστών¹¹.
- Τη δυνατότητα ελέγχου του αριθμού των υλικών φορέων ήχου ή/και εικόνας με την επικόλληση ειδικού επισήματος ή ταινίας ελέγχου ή άλλης αναγνωριστικής ένδειξης οποιουδήποτε τύπου που παρέχεται από τον κατά περίπτωση αρμόδιο οργανισμό συλλογικής διαχείρισης και πιστοποιεί ότι η διάθεση στο εμπόριο ή η κατ' άλλο τρόπο κυκλοφορία των υλικών φορέων ήχου ή/και εικόνας δεν αποτελεί προσβολή του δικαιώματος¹². Η διάταξη του άρθρου 61 δεν εφαρμόζεται εφόσον δεν έχει εκδοθεί το σχετικό Προεδρικό Διάταγμα¹³.
- Την απαγόρευση της αποκωδικοποίησης τηλεοπτικών προγραμμάτων που μεταδίδονται με ηλεκτρομαγνητικά κύματα ή με καλώδια ή με άλλους υλικούς αγωγούς ή με οποιονδήποτε άλλον τρόπο, χωρίς την άδεια του ραδιοτηλεοπτικού οργανισμού¹⁴.

Μέτρα διοικητικής φύσης¹⁵

Προληπτικά μέτρα διοικητικής ή αστυνομικής φύσεως προβλέπονται στις παρ. 1 και 2 του άρθρου 63 του Ν.2121/1993 και αφορούν τόσο την πνευματική ιδιοκτησία όσο και τα συγγενικά δικαιώματα.

Επίσης ο Ν.2328/1995 για το νομικό καθεστώς της ιδιωτικής τηλεόρασης και της τοπικής ραδιοφωνίας και ο Ν.2644/1998 για την παροχή συνδρομητικών ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών υπηρεσιών περιέχουν ορισμένες διατάξεις διοικητικής φύσης για την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας και των συγγενικών δικαιωμάτων.

Οι Κανονισμοί (ΕΚ) 3295/1994 και 1367/1995, όπως τροποποιήθηκαν με τους Κανονισμούς (ΕΚ) 241/1999 και 2549/1999 αντίστοιχα, καθορίζουν τους όρους και τα μέτρα για την εισαγωγή στην Κοινότητα, καθώς και την εξαγωγή και επανεξαγωγή από την Κοινότητα εμπορευμάτων που παραβιάζουν ορισμένα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας (Τελωνειακά Μέτρα).

Μέτρα δικαστικής φύσης¹⁶

Το άρθρο 63 παρ. 3 του Ν.2121/1993 προβλέπει τη λήψη ασφαλιστικών μέτρων, όταν απειλείται προσβολή του δικαιώματος της πνευματικής ιδιοκτησίας ή των συγγενικών δικαιωμάτων (βλ. επίσης και άρθρο 64 για τις κυρώσεις).

¹⁰ Βλ. άρθρο 59 του Ν.2121/1993.

¹¹ Βλ. άρθρο 60 του Ν.2121/1993.

¹² Βλ. άρθρο 61 του Ν.2121/1993.

¹³ Η Ένωση Ελλήνων Παραγωγών Ηχογραφήματων εφαρμόζει ένα παρεμφερές σύστημα επικόλλησης ταινίας ελέγχου σε υλικούς φορείς ήχου για τα προϊόντα των παραγωγών που είναι μέλη της.

¹⁴ Βλ. άρθρο 62 του Ν.2121/1993.

¹⁵ Για αναλυτική ερμηνεία των σχετικών διατάξεων βλ. Καλλινίκου, σ. 242-248.

¹⁶ Για αναλυτική ερμηνεία των σχετικών διατάξεων του Ν.2121/1993 και αναλυτικές αναφορές στις Αστικές και Ποινικές Κυρώσεις βλ. Καλλινίκου, σ. 248-258.

Η ευρωπαϊκή Οδηγία για την πνευματική ιδιοκτησία και τα συγγενικά δικαιώματα

Στις 9 Απριλίου 2001 η ευρωπαϊκή Οδηγία για την πνευματική ιδιοκτησία και τα συγγενικά δικαιώματα στην Κοινωνία της Πληροφορίας έγινε δεκτή από το Συμβούλιο Υπουργών ύστερα από περισσότερα από τρία χρόνια διαπραγματεύσεων. Η Οδηγία θα πρέπει να εφαρμοστεί από τα κράτη μέλη σε διάστημα 18 μηνών από τη δημοσίευσή της στην Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το κείμενο της Οδηγίας, όπως αυτή υιοθετήθηκε, περιλαμβάνει και τις εννέα αναθεωρήσεις που ψηφίστηκαν κατά τη συνεδρία του Φεβρουαρίου 2001 της ολομέλειας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.

Η Οδηγία εναρμονίζει τα δικαιώματα αναπαραγωγής, διανομής, παρουσίασης του έργου στο κοινό, καθώς και τα δικαιώματα της νομικής προστασίας των τεχνικών μέσων παρεμπόδισης της αντιγραφής και των συστημάτων διαχείρισης των δικαιωμάτων. Οι πιο σημαντικές αναθεωρήσεις που περιλαμβάνει η Οδηγία είναι:

- Τεχνικά αντίγραφα στο Δίκτυο: Η Οδηγία προβλέπει για περιορισμένο αριθμό περιπτώσεων την υποχρεωτική εξαίρεση των προμηθευτών υπηρεσιών και τηλεπικοινωνιών, καθώς και ορισμένων άλλων από συγκεκριμένες ενέργειες αναπαραγωγής οι οποίες θεωρούνται τεχνικά αντίγραφα.
- Εξαντλητική λίστα προαιρετικών εξαιρέσεων: Μια λεπτομερής λίστα εξαιρέσεων όσον αφορά στο δικαίωμα αναπαραγωγής και παρουσίασης του έργου στο κοινό. Οι εξαιρέσεις αυτές, εκτός από μία περίπτωση, είναι προαιρετικές και κατά συνέπεια τα κράτη μέλη μπορούν να επιλέξουν αν θα υιοθετήσουν κάποιες ή όλες τις εξαιρέσεις. Καμία άλλη εξαίρεση δεν μπορεί να προστεθεί εφόσον η λίστα είναι εξαντλητική.
- Εύλογη αμοιβή: αναφέρεται σε ορισμένες από τις εξαιρέσεις, όπως στην αναπαραγωγή με χρήση φωτοτυπικού μηχανήματος, στην ιδιωτική αναπαραγωγή και σε εκπομπές που αναπαράγονται για να παρακολουθηθούν οπτικά ή ηχητικά σε ορισμένους κοινωνικούς φορείς. Η ερμηνεία των όρων αυτών είναι αρκετά ευέλικτη.
- Νομική προστασία των τεχνικών μέσων παρεμπόδισης της αντιγραφής και εξαιρέσεις. Ο όρος αυτός προβλέπει το θέμα της εφαρμογής κάποιων εξαιρέσεων (π.χ. αντιγραφή κάποιας εικονογράφησης για διδασκαλία) όταν κάποιο ειδικό τεχνικό μέσο παρεμπόδισης της αντιγραφής έχει χρησιμοποιηθεί από το δικαιούχο των πνευματικών δικαιωμάτων. Σε αυτήν την περίπτωση η Οδηγία προβλέπει ότι ο δικαιούχος των πνευματικών δικαιωμάτων, είτε εθελοντικά, είτε ύστερα από συμφωνίες με άλλα μέρη, πρέπει να προμηθεύσει αυτούς οι οποίοι θα επωφελούνταν από κάποια συγκεκριμένη εξαίρεση π.χ. σχολεία ή βιβλιοθήκες σε περιπτώσεις διδασκαλίας, με τα μέσα με τα οποία θα είναι εφικτή η αντιγραφή.

Βιβλιογραφία

- Καλλινίκου, Διονυσία. Πνευματική Ιδιοκτησία & Συγγενικά Δικαιώματα. Αθήνα: Π. Ν. Σάκκουλας, 2000.
- Κοτσίρης, Λάμπρος. Δίκαιο Πνευματικής Ιδιοκτησίας. 3^η έκδ. Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, 1999.
- Κουμάντος, Γιώργος. Πνευματική Ιδιοκτησία. 6^η έκδ. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1995 και 7^η έκδ. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2000.